

296.057

PA 8586

- 1 -

201/11

200%

2050

אל הקוראים.

37175

חק לחוברי חבר, בהוציאם לאור איזה ספר חדש, יבואו כשער הספר בהקדמה ארוכה, להשניא פעלם להלל ולפאר בפומבי את פעל כפיהם כי הגדילו מאד לעשות.

ואנחנו לא נאבה לפאר ולרומם את מכ"ע החדשי הזה וכאמר לפניו הללויה, לא לנו להרים כשופר קולנו ודספר לפני קהל הקוראים את טובו וטבעו יען: „עלובה היא הנטיעה שמי שנטיעה מעיד עליה“. — הקוראים המכינים ישפטו בעצמם, אחרי קראם חוברות אחדות, לשבט או לחסד.

הפצנו ומטרתנו במכ"ע החדשי הזה להרים גם, אליו יתאספו חכמי ומשכילי עמנו להפיץ מעיני שפתנו וחכמת ישראל בין אחינו יושבי ארצות הברית והרחוקים ממרכז הספרות העברית; להעלות נר-הדעת במושבתיהם ולקרע חלונות כבתי האפל:

המכ"ע הזה יופיע לחדשים, שתים עשרה חוברות לשנה. כל חוברת תכיל משלשה עד ארבעה גליונות בדפוס מהדר ועל נייר יפה.

המכ"ע החדשי הזה יפרד והיה לשמונה ראשים (1) תורת החנוך; (2) שאלת עבודת האדמה בכלל ובארץ הצבי בפרט; (3) מאמרים מדעים; (4) בינה בכתבי הקדש, בתלמוד מדרשים ואגדות; (5) שירים, מכתמים, משל ומליצה; (6) ספורים, תמונות ומחזות מחיי עמנו; (7) תולדות אנשי השם, פעולותיהם עם דמות דיוקנם, (8) בקרת ספרים.

למטרה זו כבר עשינו חזה את סופרים גדולים אשר יד ושם להם בחכמת ישראל והמה יתנו מהודם עליו, להגדיל כבוד הספרות ולהרבות דת ודעת בישראל.

על דבר הספר

אוצר השמות אשר בכתבי הקודש

(ביבלישע ענציקלאפעדיע).

בסוף המחברת הזאת יבואו בסמנים מיוחדים (בתור עלים למבחן) שמונה דפים מספר גדול הנקוב בשם „אוצר השמות אשר בכתבי הקודש“ (ביבלישע ענציקלאפעדיע) מהרב החכם א. ח. ראזענבערג. בספר הזה ימצא הקורא מבוארים ומבוררים בטוב טעם ודעת כל השמות אשר נמצא זכרם בספרי התורה, הנביאים והכתובים: שמות האנשים והנשים עם קורות ימי חייהם, תכונת נפשם ומעשיהם כפי המסופר אדותם בשתי התורות: הכתובה (תנך) והמסורה (תלמודים ומדרשים) או בספרים אחרים מחכמי ישראל וחכמי העמים; שמות העמים והארצות עם הקורות שעברו עליהם, שמות הערים, הימים והנהרות וכל חית הארץ למינה והבהמה למינה וכו' טבעם ותכונתם, שמות עצמים כלליים עם כל הנחוץ לדעת אדותם, ואצל ערך ארץ — תבוא מפת ארץ ישראל עם המדינות הסמוכות לה מסביב, כמו מצרים, אשור, בבל, אדום וכו'. ולבד זאת יבואו בספר הזה תמונות שונות פתוחי עין, מתארות חיי העמים הקדמונים אשר נדבר אדותם בכתבי הקודש, מנהגיהם ומעשיהם בבית ובשדה, אשר מזה ישיג הקורא השגה יותר ברורה מהמסופר אדותם בתנ"ך.

מהדברים חמעטים האלה יראה הקורא כי הספר הזה יפתח שער לההונים בתורת ה' וחפצים אותה לדעת על בוריה, לא רק פירוש המלות ושטמי הכתובים, כי אם גם רוח ה' הדובר בס. מורים, מטיפים וכו' הרוצים לעשות מלאכת ה', באמונה, על ידי שישתמשו בספר הזה תהי לאל ידם לעשות דברי ה' חביבים ונעימים לשומעיהם.

למותר לנו להלל את חין ערך הספר היקר הזה ורב ערכו, כי כל איש אשר יקרא בו איזה עירכין יוכח לדעת כי תועלתו רבה מאוד. — הקוראים אשר יאבו להביא את הברכה הזאת אל ביתם יוסיפו על מחיר „המורה“ דאללאר לשנה ואנחנו נשלח להם גליון שלם מן 16 דפים מהספר הזה בכל חודש נספת אל „המורה“.

שי למורה:

במדבר מאפליה, אפל ושאיה
מקום לא נמצא אזנים קשבות
מקום פרח אדני, פרח מריה!
כבר אבל נבל בארץ תלאובות
על פרח אגלל זה בארץ נשיה
יצאת משה הרעיף טל-תחיה:

מקום מחזון לנו אך לילה,
מקום כבר תלינו בגורותינו!
הקרה הנורא נטוי מלמעלה
ורגשות קפאו בלבב בנינו;
יצאת משה לחחס הלכבות
עורר לב בגים למורשת אבות!

אף הר האלהים יצאת הרבה!
מקום הרבה מסביב, מחמת שבר
מקום אראה תכתב על המצבה:
"הקמת ישראל פה מצאה קברו!"
במטה אלהים כל ברזל ירע
נחלי בליעל יצאת בקרוע.

מקום לשפתנו גסתם כל חזון
ובנינו אהה! לכת הרחיקו
לשפת עמם מדרו איפת חזון.

וּבִילְדֵי נְכָרִים בְּנֵי יַעֲקֹב יִשְׁפִּיקוּ
הֵאֵם בְּעֵמֶק רַפְּאִים לְלַקֵּט שְׂפָלִים
יֵצְאֶת מֹשֶׁה גַם גִּבְרַת חִילִים?
מֹשֶׁה! וּמָה תִּרְאֶה פֹה בְּעֵינַיִם?
הַסֵּנָה בָּעַר בְּאֵשׁ מִכָּל עֲבָרִים!
חֲכַמַּת יִשְׂרָאֵל פֹּה מִרְמַס רַגְלִים
אֵין דּוֹרֵשׁ וּמִבְקֵשׁ לְסוּפְרִים וְסִפְרִים.
הָאֲמָנָם לֹא תוֹצִיא מִשְׁפָּט מֵעַקֵּל
כִּי הַסֵּנָה גַם פֹּה אֵינְנו אֶפְל?

וְחֻזוֹת מִדְּרַךְ אֲמָנָם מִחֶרֶת
עַת בְּקֶרֶן זֵוִית הַחֲנֻדָּה מִיַּנְחַת.
בְּגִבּוֹר בְּמִזְחָמָה חֵיל אֲזוֹרֶת
בְּפָגְרִים מֵתִים נִשְׁמָה לְפַחַת.
אֲמִץ יָדַיִם רַפּוֹת, נִכְשְׁלֵי בְּרֶךְ
פֶּלֶס לְמוֹ נְתִיב, תִּזְוֹת „מִוֶּרֶה” דְּרֶךְ

הַךְ עַל הַפְּלַע מֹשֶׁה בֶּן גַּם-רֵם!
אוֹלֵי מִי יִשַׁע אֲזוֹ לָנוּ יוֹבֵבוּ—
אוֹלֵי יְחִאוּשְׁשׁוּ רַנְעוּ, בְּגִים מְגִים!
וְלִמְקוֹר יִשְׂרָאֵל אֲחִינוּ יִשׁוּבוּ,
אֲזוֹ דֵי שְׂכָר תִּמְצָא לְפִיעֲלֶתְךָ
וּשְׁקָרֵב וְלֵב יְהוּדוּךָ אֲחִיךָ!

ובתוכם גם אני אוהבך ומכבדך בכל לב
יצחק ראבינאוויץ איש—קאוונא.

כתב החרטמים (היראנליפען שריפט) וכתב
היתדות (קײלען שריפט) והתועלת אשר
נוציא מהם בנוגע לקדמוניות היהודים.

מאת

א. ה. ראזענבערג.

החדשות והנצורות, אשר גלו לנו החכמים במאה הנוכחית על שדה
החקירה בקדמוניות מצרים, אשור ובבל, הפיצו אור בהיר על מקרים
רבים בתולדות ישראל, אשר עד כה היו מכוסים בענני הספק. כי ערש
ילדות עמנו הלא היא ארץ אשור ובבל. ואם כי מיום עזב אבינו
הראשון ארץ מולדתו וילך לארץ כנען ויהי שם לגוי לא קרבו שני
העמים האלה ימים רבים זה לזה, אבל מיד אחרי אשר נקרעה מלכות
ישראל לשתיים החלו עוד הפעם לנעת זה בזה; אשור ובבל עושים חיל ומנצחים
וישראל לובש כלי גולה לשוב לשבת בארץ מולדתו. תמורות העתים ומקריהן החלו
עוד הפעם לעבור על שני העמים האלה ביחד, על זה לשבט ועל זה לחסד.
אי לזאת יקרים לנו מאוד פרי חקירותיהם של החכמים בנוגע לקורות אשור
ובבל ועלינו להודות להם על עמלם למצוא המפתח לכתב בני אשור
ובבל הקדמונים הידוע בשם „כתב היתדות“, הכתב אשר לשוא
עמלו החכמים בכל העמים הנאורים ובכל הדורות לדעת מה פשר דבר נמצא
בו למען נוכל לגלות על ידו רוח העם הקדום הזה ואת הקורות שעברו עליו
על העמים אשר הכניע תחת עלו הפשה. במדה הזאת יקרים לנו גם כן החדשות
אשר גלו לנו החכמים בחקירותיהם על דבר המצרים הקדמונים וכתב החרטומים.
אם ערש ילדות עמנו היתה ארץ אשור ובבל, הלא ימי נעורתו עברו
עליו בארץ מצרים: שם היה לגוי גדול עצום ורב, וכאשר עזב את הארץ הזאת
לרשת את ארץ כנען בלי ספק השאיר אחריו דברים רבים בארץ מגורתו, ארץ
גשו, דברים אשר קורות ימי היהודים בארץ הזאת חרותים עליהם, ואשר לזאת
יקרים המה בעינינו למאוד. גם אחרי אשר עזב ישראל את ארץ מצרים ויכבוש

לו ארץ כנען לאחזת עולם, גם אז לא נפסק החבל ביניהם: נשאו ונתנו זה עם זה ולפעמים גם התחתנו זה בזה וכתרו ברית המסחור ביניהם.
תמצית החדשות אשר מצאו החוקרים בנוגע לסדמוניות אשור, בכל ומצרים נציע בזה לפני הקוראים ונקוה כי ימצאו חפץ במו כי תוצאות החקירות בזה מטפחות על פני הכופרים לא לבד בספורים הנמצאים בכתבי הקודש, כי אם גם במציאות מחוקקנו משה עבד ה'.

מציאת המפתח לקריאת כתב החרטומים.

עד תחלת המאה הנוכחית היתה ארץ מצרים כחדה סתומה בעיני כל החכמים דורשי קדמוניות, כל עמלם לגלות הסודות הצפונים בכתב החרטומים על פני הפארא-עמודים הנשגבים והספינסקים הנפלאים, היה לריק. ואף להעת החדשה צלחה לגלות הלוט הלוט על זכרונות ימי קדם והמסכה הנסוכה על מצבותיהם, ואז הופיע אור חדש גם על ספורים רבים בכתבי הקודש כי נגלה לעין כל אמתתם למרות רוח הפושעים אשר כפרו בהם.

מימות עולם ושנים קדמוניות היו חרטומי מצרים נודעים ומפורסמים בתבל בחכמתם וברוחב דעתם, ולואת אין להתפלא אם חכמי יון ורומא הקדמונים, אשר כתב החרטומים היה להם כספר החתום, השכו כי המצרים בכונה העלימו חכמתם מבני ארצות אחרות ותארו את מסתריהם בתמונות שונות מתבנית בהמה, חיה ועוף, תבנית דגים ושרצים, תבנית עצי יער וירק עשב ומסוג הדומם, — תמונות אשר אך כהניהם וחכמיהם הבינו פתרונו, ולואת השתדלו החכמים הקדמונים בכל עז להרים הצעיף מעל פני התמונות המזרות החרותות על פאר עמודים וספינסקים רבים ולדלות מהן חכמת מצרים. חכמי הניצרים בימי הבינים חשבו כי התמונות המזרות מכתב החרטומים מכלכלות בתוכן עקרי הדת הנצרית, שהיתה לפי דעתם ידועה כבר להמצרים כארבעת אלפים שנה לפני לדת מחקק דת הנוצרית. החכם הצרפתי פאלען מחליט כי כתב החרטומים הוא הוא כתב הסינים (חינעזער) הקדמונים, והיודע לקרות סינית יבין בנקל מצרית. בן מנששים כל חכמי דור ודור בעורים קיר בהתרת

השאלה הזאת, אבל כל השערותיהם ישא רוח כי בהבל יסודם, ולכן לא נחה נפש החוקר על דבר אמת מכל חלומותיהם והבליהם.

הראשון אשר הביא קו אור במחשבי החקירה הזאת היה החכם קירכער בספרו הגדול שהוציא לאור בענין הזה בשנת 1636. אחריו מלאו החכמים זענ, ווארבורטאן בסוף המאה הי"ח. זה האחרון מחליט בספרו, "על דבר שליחות משה" כי היעראגליפען אינן מורות על רזין וסודות כי אם הן סמני אלפא ביתא פשוטים כאותיות הכתב שלנו, אך משונות בתמונתן. אם כי ההשערה הזאת נכבדה ויקרה מאוד בדבר התרת השאלה הזאת, לא השתמשו בה חכמי דורו כראוי, כי למען העמידה על בסיס נכון וקים ולהוציאה מכלל השערה, נחוצים היו שלשה תנאים: א, לדעת השפה אשר בה נכתבו היעראגליפען; ב, אוסף כתובות עתיקות רבות שנכתבו בכתב היעראגליפען למען יוכלו החוקרים להשוותן זו לזו ולהחליט מהן דבר אמת; ג, למצוא לכל הפחות העתקה אחת מכתב היעראגליפען בשפה הידועה ומוכנת להחוקרים בענין הזה. אבל יען כי התנאים האלה לא היו אז במציאות, לזאת לא יכלו חכמי דורו של ווארבורטאן להביאה בכור הבחינה ובקורת ולכן פנו אליה עורף, ולא נתנו לה און קשבת. אבל לא ארכו הימים ושלשת התנאים הנזכרים עמדו לימין החוקרים הכן למצוא על ידיהם פתרון החדה הסתומה והנעלמה ימים רבים. ראשונה הראה החכם הצרפתי קאטמער בעליל בספרו "על דבר שפת מצרים וספרותה" כי שפת מצרים העתיקה היא היא שפת קאפטית, אשר ידברו בה כיום עם הקאפטים יוצאי חלצי המצרים הקדמונים. כל חכמי דורו התפלאו על רוחב דעתו וחכמתו של קאטמער שהראה בספרו הנזכר, כי לא השאיר אחריו כל ספק בענין הזה, ובכן פנה מסלה חדשת לחוקרי קדמוניות ומצא המפתח לשער הראשון לבוא על ידו אכ היכל החקירה הזאת פנימה, — התנאי השני נמלא על ידי השר צבא הגדול נאפאלען הראשון. הקיסר האדיר הזה בכתו לחלום מלחמותיו ארצה מצרים לקח עמו אחרים מחכמי צרפת המפורסמים ופקד עליהם להתחקות על שרשי הכתובות החרותות על מצבות עתיקות בארץ הזאת אולי יעלה בידם לבארם כיד החקירה הטובה עליהם ולגלות לעין תבל תעלומותיהם. החכמים האלה אספו אספה גדולה מכתובות עתיקות על מצבות רבות בארץ מצרים והמציאו אותן לחכמים דורשי קדמוניות ונתנו להם ענין לענות בו ולחוות דעתם. אולם למגנת לבבם לא מצאו החוקרים ידיהם ורגליהם בהכתובות הרבות אשר בידם ואמרו נואש למצוא פתרון כל עוד לא נמלא התנאי השלישי, כל עוד לא נמצאה כתובה אחת בהעתקה לשפה הידועה ומוכנת להם. והנה לשמחת לב החכמים חוקרי קדמוניות

מצא בימים ההם שר צבא צרפתי ברוססאר בעומק ארבעה רגל במעבה האדמה בסביבות העיר ראזעטא אבן מרובע מבאזאלט שחור ועליו חרותה כתובה בשפת החרטומים עם העתקה בשפת יון. חכמי הדור נפלו על המציאה הזאת והחלו להתחקות על שרשה. ביחוד הצטיינו במציאת המפתח לקריאת הכתובה הזאת החכם הצרפתי דע־סאסי והחכם האנגלי יונג. מההעתקה היונית מצאו, כי הכתובה נעשה בשנת 205 לפני ספ"הג ככבוד המלך פטאלאמעעס עפיפאנוס. טרם כל החלו החכמים האלה להשוות שמות עצמים פרטים מהעתקה היונית עם היעראגליפען ומצאו כי כמספר שמות העצמים „פטאלאמעעס, יעניפטאס” הנמצאים בההעתקה היונית, כמספר הזה נמצאות בכתב החרטומים בהכתובה גם כן תמונות מסונרות בעגולים סביב, אשר מזה החליטו, כי התמונות המסונרות נקראות גם כן „פטאלאמעעס, יעניפטאס”. אחרי כן החלו לחקור ולדרוש אחרי המלות האחרות בהכתובה הנזכרת ולהשוות ההעתקה עם היעראגליפען ומצאו למשל כי מלת „מלך” נמצאה בההעתקה היונית שלשים פעמים, וכמספר הזה מצאו גם כן בהיעראגליפען תמונות שוות והחליטו מזה כי התמונות האלו מורות בשפת קאפטית גם כן „מלך”. כן מצאו אחרי עמל רב 150 מלות, מהן חובר ספר המילים הראשון לכתב ושפת החרטומים.

עמל החוקרים הנזכרים הועיל להרים את הצעיף מעל פני התמונות האלה אך מעט, ואך להחכם שאמפאליאן הצרפתי יאתה מלוא חפנים תהלה בעד עמלו בדבר הנכבד הזה, כי הוא גלה את כל סוד כתב החרטומים, לא נעלם ממנו דבר. בשנת 1816 מצא החכם הנזכר בעיר פולי במצרים אבעליסק קטן עם תמונות יעראגליפיות ועל קצהו חרותים בשפת יון השמות פטאלאמעעס, וקלעאפאטרא. בין התמונות היעראגליפיות מצא תמונה אחת מסוגרה בעגול סביב, הדומה בתבניתה להתמונה על האבן האראזעטי, ואשר לפי השערת החכם יונג תורה על שם פטאלאמעעס. שאמפאליאן חשב בצדק, כי התמונה המסוגרה השנית תורה על השם קלעאפאטרא. ויען כי שמות עצמים פרטים אינם משתנים שנוי רב בהעתקה משפה לשפה, לכן החליט, כי התמונות המסונרות הן הנה השמות פטאלאמעעס וקלעאפאטרא, כתובים באותיות מצריות. ובכן הסמן הראשון בשם פטאלאמעעס בכתב החרטומים יסמן האות פ, הסמן השני - האות ט, וכן הלאה. וכאשר העריך התמונות בהעגול אשר לפי השערתו תורנה על השם פטאלאמעעס לעומת התמונות בהעגול אשר ידמה כי יורה קלעאפאטרא, מצאו כי הסמנים המורים על האותיות פ, ט, בהעגול הראשון (פטאלאמעעס) נמצאים גם כן בהעגול השני במקומות הראויים בהשם קלעאפאטרא. כן צעד החכם הזה צעדי ענק בחקירותיו אלה ומצא בשכלו החד והחריף

כי אותיות כתב החרטומים חנה סמנים לקוחים מראשי תבות של שמות עצמים אשר עליהם תורה התמונה.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6, 7.
- 8.

1. קי, משלש [קעלי]
2. ל, אריה (לאבא)
3. עי, עלה (עק)
4. א, אנורה
5. פ, מרובע
6. א, נשר (אחאם)
7. ט, יד (טאט)
8. ר, פה (רא)
9. א, נשר (אחאם)
- 10, 11. סמני נקבה

בן הסמן 1. No. בשם קלעאפאטרא הוא תמונת משלש. התמונה הזאת נקראת בשפת קאפטית או מצרית „קעלי“ ולכן תבוא התמונה הזאת תחת אות „ק“ ר"ת של השם „קעלי“. הסמן 2. No. בשם הנזכר הוא תמונת אריה

הנקרא בשפת קאפטית או מצרית „לאבא“, ולואת תבוא התמונה הזאת תחת אות „ל“ ר"ת של השם „לאבא“. השערתו זאת מצא שאמפאליאן נכונה ואמתית רחוקה מכל ספק, יען כי התמונה הזאת (תמונת אריה) תבוא בשם פטאלאמעעס במקום הראוי להאות „ל“. הסמן 3no בשם „קלעאפאטרא“ הוא תמונת עלה הנקרא בשפת קאפטית „עק“, ולכן תבוא תמונת העלה תחת תאות „ע“ ר"ת של השם „עק“. התמונה הזאת בעצמה תבוא כפולה בשם פאטאלאמעעס במקום האותיות „עע“. הסמן 4no בשם קלעאפאטרא הוא תמונת אנודה, העומדת פה תחת האות „א“, האות שבו מתחלת המלה, אשר בשפת קאפטית תורה על מושג אנודה. התמונה 5no בשם הזה דומה לתמונה 1 בשם פטאלאמעעס, לכן תורה על אות „פ“. הסמן 6no בשם קלעאפאטרא הוא תמונת נשר, הנקרא בשפת קאפטית אחאם, ולואת תבוא התמונה הזאת תחת האות „א“, האות שבו מתחלת מלת אחאם (נשר). ההשערה הזאת נכונה גם כן בנוגע לתמונה 9no בשם הזה. הסמן 7no הוא תמונת יד, בשפת קאפטית „טאט“, ותבוא התמונה הזאת תחת האות ט, האות שבו מתחלת מלת טאט (יד). הסמן 8no הוא תמונת פה, בשפת קאפטית רא, ובאה התמונה הזאת תחת האות ר, ראש תבת רא (פה). התמונה 9no דומה בתבניתה להתמונה 6no, כי שתיהן מורות על אות „א“, ראש תבת אחאם (נשר). הסמנים, 10, 11 בסוף השם קלעאפאטרא יורו על סמן נקבה. ההשערה הזאת נתאמתה על ידי החקירות שנעשו על ידי החכם הנזכר אחרי כן. כן מצא החכם הנזכר המפתח לקריאת כתב החרטומים. מובן מאליו כי לכל אות ואות מאלפא ביתא שלנו היה בכתב החרטומים תמונות שונות, מפני כי אות אחת תוכל להיות התחלת שמות שונים.

המצאת החכם שאמפאליאן הביאה תקופה חדשה בחקירות קדמוניות ארץ מצרים וקורותיה. חכמי זמנו החלו בשקידה עצומה לחקור ולדרוש, לברר את כל הכתובות העתיקות בארץ מצרים וחפצם בידם הצליח כי עלתה בידם להבין את כל החרות על המצבות השונות ולקרות את כל מגילות הפאפירוסים שמצאו בקברי מתיהם. ההמצאה הזאת הפיצה אור בהיר על ספורים רבים בכתבי הקודש על דבר שליחות משה ויציאת ישראל ממצרים, אשר לפני זה מבקרים רבים כפרו בכל המסופר בספר שמות (*), כי כתובות רבות הכתובות בכתב החרטומים כארבעת אלפים שנה לפני זה העידנה ותגדנה כי הספורים הנזכרים כלם כאחד כנים ואמתים המה, כאשר יראה הקורא בהמשך דברינו.

(המשך)

להבין במקרא

מאת

משה הכהן רייכערסאהן.

מ'ב יד, ה, אז שלח אמציה מלאכים אל יהואש גו' מלך ישראל
לאמר, לכה נתראה פנים, וישלח יהואש מלך ישראל אל אמציהו
מלך יהודה לאמר הוחח אשר בלבנון גו' וכן בסמוך (כתוב י"א) ולא
שמע אמציהו גו' ויתראו פנים הוא ואמציהו מלך יהודה בבית שמש
אשר ליהודה.

המבארים בארו את המליצה הזאת של התראות פנים תאר לענין המלחמה,
וקשה לי מדוע לא נמצא כמליצה הזאת בשום מקום בכ"ד ספ"ה ק, רק כאן אצל
מלחמת אמציהו ויהואש, וכן נזכרה מליצה זאת בספור זה גופא בס' (דח"ב כה,
יז?) וגם מהו ענין המשל שנשא יהואש לאמר: החוח אשר בלבנון שלח אל הארז
אשר בלבנון לאמר תנה את בתך לבני לאשה, מה ענין מלחמה לנשואין? — ע"כ
נראה לי כומר כי אמציה שלח מלאכי שלום וברית אל יהואש להציע לפניו נכבדות
כי יתן יהואש את בתו לבן אמציהו לאשה וזהו לשון התראות פנים ר"ל שיתראו
הם ובניהם יחד אם ימצאו בניהם חן זה בעיני זה ויתחתנו יחדיו, וזה היה אחרי
אשר נצח אמציה את אדום, וידמה אמציהו כי ירא יהואש מפניו פן יתגר בו
מלחמה, וע"כ בעל כרחו יתרצה אליו יהואש להתחתן בו, וזה נעשה בעצת רעיו
של אמציה, וע"כ נאמר בד"הב (כ"ה, יז) ויועין אמציהו מלך יהודה וישלח אל
יואש גו' לאמר לך נתראה פנים כי בעצה נעשה הדבר הזה, ובוה יובן יפה
המשל שחשיב לו יואש בנאוה ובוז מחוח אשר בלבנון אשר העיז פניו לשלוח
אל הארז אשר בלבנון להציע לפניו כי יתן את בתו לבנו לאשה — ועוד באר לו
את הדבר לאמר: הכה הכית את אדום ונשאך לבך כלומר לבקש לך כבוד ולהתחתן
בבית גדול מערכך, וע"כ יותר טוב כי "תכבד ותשב בביתך", כולל שתי כוונות,
האחת, כי ישב בביתו ולא יצא להתגרות אתו במלחמה, והשנית כי ישב בביתו
פ"י שיתחתן באחד מבתי מלכי יהודה, ולא להתכבד ולהלך בנדולות ממנו ולהתחתן
בבית מלכי ישראל, כי בית פ"י בית מלכות וכמו כי בית יעשה לך ה' (ש"ב ז, יא),
וכן ואשר עשה לי בית כאשר דבר (מ"א, ב, כד), וכן ויעש להם בתים (שמות א
כא) עפ"י מ"ש רז"ל שחכוונה על בתי כהונה ולויה ומלכות ע"ש פירש"י, -- ובוה

מובן ג'כ מ'ש ונפלת אתה ויהודה עמך (כתוב יו"ד) שלכאורה מלת אתה יתרה, כי דבר מובן הוא, כי בנפול העם יפול המלך, וכן להפך בנפול המלך יפול העם, כמו שהיה לפניו, אך הענין כי יחד לו בעצמו מופלה מיוחדת, כי יפול מגדלו וכבודו, אשר הוא מתנאה כעת ומתנשא להתחתן בגדולים ממנו. -- ובוה יובן ג'כ מ'ש אח'כ (כתוב י"א) ולא שמע אמציהו, ויעל יהואש מלך ישראל ויתראו פנים הוא ואמציהו מלך יהודה בבית שמש אשר ליהודה". ולא נאמר "ויעל אמציהו להתראות פנים נו' בבית שמש נו', שהרי הוא היה המתחיל והמתנרה להתראות פנים במלחמה, והוא לפי שהכתוב מספר בדרך מהתלות לומר כי אחרי אשר לא שמע אמציהו לדברי יהואש, אז עלה יהואש להתראות פנים עם אמציהו ואף לא בביתו של אמציהו כדרך המחותרים אבל התראו פנים באופן אחר ובמקום אחר היינו בבית שמש אשר ליהודה ולא בבית המלך אשר ליהודה, -- וכן יתפרשו הכתובים האלה בדה"ב (כ"ה) אלא שתחת מ'ש כאן: הכבר וישב בביתך (כתוב יוד), נאמרשם: ונשאך לבך להכביר, עתה שבח בביתך נו' שפי' ג'כ כי נשאך לבך להכביר עלי מצותך ולהכריחני (באימת המלחמת) כי אתן את בתי לך לאשה, -- ומתדברים האלה נשמע כי כבר נלה אמציהו את און יואש אודות הנכבדות האלה, ויואש השיב פניו ריקם, ועתה אחר נצחו את מלך אדום רצה להכביר ולהכריח את יואש להנכבדות האלה, וז"ש אז שלח אמציהו מלאכים נו' (כתוב ח), ויואש לא רצה להכנע מפניו וישב עוד הפעם את פניו ריקם, כאז כן עתה.

ב.

הבקוק ג', ט. עריה תעור קשתך, שבועות מטות אמר סלה.

נהרות תבקע ארץ.

מלבד שמליצת הכתוב הזה קשת מאד להבינה מצד עצמה, כי גם זה קשה, מה ענין לה בין הנהרים והים שבכתוב שלפניה, ובין "נהרות תבקע ארץ" שאחריה? ונראה לומר שהנביא מציר בדרך המליצה, כי בעת אשר בקע ה' את הנהרות ואת הים, ותפך ים ונהרות ליבשה, אז קרא והעמיד באותו מעשה את הקשת, שהוא עד בשחק נאמן סלה, שלא יביא עוד ה' מבול מים על הארץ. והנה בדרך המליצה כנה להקשת בשם שבועות מטות, ע"ש שבעת הגונים שלו, אשר ע"כ נראה בהקשת כאלו שבע מטות בעלי גונים שונים אחוים ודבוקים וכו', והם עומדים לעד נאמן בשחק למניעת שטף המים בעולם, והם אמר סלה וקים לנצח על אמתות דבר ה', ואות בריתו אשר הקים ה' בינו ובין כל בשר אשר על הארץ, וז"ש כי בעת אשר בקעת הנהרות והים ליבשה, נלה גלית את קשתך אשר בענן, למען יהיו שבעת

המטות האלה אמר קים סלה ליבשה, ובקעת את הנהרות והים ונעשו ליבשת ארץ, או גם יתכן כי הביא את הקשת לעד, כי בחעצר שטף המים מהים והנהרות, הלא בע'ב עלולים הם למצוא להם מקום אחר לשטפם באיזה יבשת ארץ ולהפוך היבשה למקוה מים ע'ב נלה והערה אז באותו מעשה את הקשת לעד שלא יהיה כן. — ומה שבאה מלת שבועות ת' שבעת כבר מצינו דומה לה בהכתוב: בראשון בארבעה עשר יום לחדש, יהיה לכם הפסח, חג שבועות ימים מצות ואכל, (יחזק' מ'ה, בא).

ג.

מ'א, יור", כ"ח. ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים, ומקוה

סוחרי המלך יקחו מקוה במחיר.

מלת מקוה היא קשת הבנה כידוע, ואם אמת הדבר בפי ידידי הרב החכם רייפמאן נר'ו שכתב על חתוב, „יושב הא' הזה“ (בספרו משיב דבר?) כי נמצאו כמה מלות בתנ"ך שהם בעלי ראשי תיבות — לפי'ז נראה לומר כי אולי במקרה הזה קרה גם להישם מקוה הזה והוא נ'כ ר"ת „ומקומות האחרים“, ואמר הכתוב כי עיקר מוצא הסוסים לשלמה היה ממצרים, אשר שלח שם אחד משריו ויקן משם טרכבה בשש מאות כסף גו', אבל גם משאר מקומות קנה נ'כ המלך, וכמו'ש ומוציאים סוסים ממצרים לשלמה ומכל הארצות (דה'ב ט, כח), וז'שה ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים, ומקומות האחרים, רק ממקומות אחרים (ר"ל מכל הארצות) שם קנו סוחרי המלך בטחור ולא בכסף מזומן, רק בחליפין של סחורות אחרות שנתנו מחיר הסוסים, כי מחיר הוא כולל גם דברים אחרים זולת הכסף המזומן, וכמו'ש בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב (ישעיה נ"ה, א), וכן ומחיר שדה עתודים (משלי כ"ז, כ"ז) — אבל ממצרים קנה שלמה בעצמו (ר"ל ע"י שר מיוחד לזה) בכסף מזומן דווקא ולא במחיר. — והנה קצת ראיה להר"ת הזה מ'ש בדה'ב (א, טז) טסוא, באל"ף ת' ה"א, שר'ת שלו הוא ממש ממצרים „ומקומות אחרים“. ונראה לי עוד כי גם בעה"ט הסתפק איך לפרש המלה הזאת, ע"כ הטעים מלת מקוה או מקוא ב'אלף, בטעם זקף גדול, שלא לחברו עם המלות „סוחרי המלך“, אבל הפסיקו, ולפי'ז אין מקום להאתנ"ח שלפניו במלת ממצרים, וזוה נראה כי היה הדבר הן ולא ורשיא בידו איך לבארו, אם בלשון אסיפת סוחרים, או בלשון שם מקום, או כהר"ת הנ"ל.

בינה במקרא

מ א ת

אברהם בער הכהן נאמלאבער

לדעת לעות את יעף דבר (ישעיה נ"ז ד.).

הנה האיש החכם לא ייעף ולא ייגע לבקש אחר מוצא הדברים אשר יקרא בספר; ואם אמנם בתחלת ההשקפה יראו לו כסתומים וחתומים, הנה ישכיל לגול מעליהם את האבן ולערות את מקורם. ורק בזאת יאות לו המחבר, להיות בהשכל דבריו ומיוסדים על אדני החכמה, ואם לא תמתק לשונו לזאת יסלח לו הקורא המשכיל; ואולם יתר ההמון אשר השם אלוה חכמת אמת, ורק בפיהם יהנו בחכמה ולבם רחק ממנה, ורק אחרי מתוק לחיך ותאוה לעינים ידרשו, והם העיפים והנרפים לחקור על הדבר הקשה בסקירה ראשונה, ויעזבו את התוקף היקר בעבור החוץ הזולל, הנה לאלה האנשים רק בזאת נאות להם בשומנו דבש וחלב תחת לשוננו, למען ישמעו וינעם להם, ולרנל מלאכת המליצה לבכם יבין את אמתת הדרוש אשר אליו מטרת כוננתו ולסבה הזאת היה מדרך החכמים ו"ל לפתוח במשל פיהם במילי דאנדתא בבואם אל הקודש ללמד דעת את העם. וזה לדעתיו כונת הכתוב הנזכר הנאמר בישעיה (נ'. ד'). ולעות בע' כמו לאות בא' ונמצא הרבה החלוף והתמורה בכמו אלה ועד"ז בארתי במ"א פסוק חבלי רשעים עודני (תהלים קי"ט ס"א) כמו אפדוני, כי גם חלוף הו' והפ' נוהג בלשון הרבה ולכן מצאנו פ' במקום ו' החסרה באלפא ביתא של מזמור לד': פודה ה' ונ'. ויכול להיות שהחבדל בין עיף ליעף הוא ששרש עיף הונח על העיפות שאחר העמל והעבודה ובהיפך מזה השרש ההפך יעף שהונח על רפיון ידים ועצלות שקודם העבודה, ויש בענינו מה שיורה סקירה שמחית (אבער פלאכליכקייט) ויהיה משתף בזה אל ענין מועף ביעף (דניאל ט'. כ"א.) כאשר יאמר על כיצא בזה הלועז האשכנזי (פליכטיג) מן (פליגען) והדבר צריך עדין חקירה והתבוננות.

מ כ ת ם

(מאת מו"ח, וויען).

מה שהיה הוא שיהיה.

בימי יעקב היה הנשיא, חמור —

וכן הוא בימינו, ובכל דור ודור.

לתכונת רוח ר' יוסי

מאת

משה וויינבערגער

רב ואב"ד בק"ק א"י אוהב שלום בפילאדעלפיא.

כד דמך ר' יוסי סלק ר' יוחנן גרליק לגמ'ה וסלק עמהון ר' יצחק פסקא, זהוה תמן חד סב בעי למיעל למיספד עליו ולא שבקיניה א"ל ר' יצחק קדם אילין אריותא דארוייתא את פתח פומך, א"ל ר'י שבקוניה דהוא גברא סב יעול וישתבח באתריה, אעל ואמר מצינו שסילוקו של צדיקים וכו' אבל ביסילוקו של צדיקים כתיב, הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא וכל כך למת ואבדה חכמת חכמו וכו' אמר ר' יצחק יהו דין גברא ברוך פומיה א"ל ר' יוחנן אלו לא שבקתיה מנן הוינו שמעינן דא מרגליתא (מדרש רבה איכה).

רבותינו ז"ל הקדושים חכמי המשנה והתלמוד, אף כי הורו לנו דרכי הבחינה וילמדו אותנו להשוב בהקפדות ומזלות ולהתבונן ולראות נפלאות ה' בכל רחבי הבריאה, והבקי בדבריהם יודע כי דעת רוב החכמים שיותר שיתקרב דבר וענין אל הטבע יותר יש בו מן הפלא וכי האמונה השלמה ידיעה בהחלט בנפש האיש הישראלי; ואשר לא נטבע בבין התאוה והחמדה, ועיניו לא הוכו בסגורים וכל לראות בכל עת ובכל שעה ובכל צעד וצעד מה רבו מעשי ה' ונפלאותיו לבני אדם, ואמרו בכמה מקומות שההנהגה הנסית לא תורה על יתרון הבשר דעת אמונה ויראת ה' בקרב העם, ואמנם מאז החלה שמש תורתנו הקדושה לזרוח בעצם טהרה בימי אנשי כנסת הגדולה פסקו הנסים הנלוים וכמאמרם ז"ל מה שחר סוף כל הלילה וכו', עם כל זאת מצינו לחז"ל שהשתמשו הרבה במופתים ובמעשים היוצאים מחוסי הטבע נגדה נא לבני עמם כי ראו שהשעה צריכה לכך, ואף שכבר זרחה שמש האמונה הטהורה בימיהם בכלל האומה- עוד נמצאו כסילים למכביר אשר השחיתו התעיבו עליה וישחקו לתורת אמת ולכל חכמה ומוסר, והחכמים הקדושים לא מצאו דרך אחרת להוכיח דרכם על פניהם ולהשיבם מרעתם כי אם בהראותם להם עין בעין חסדי ה' והשגחתו עלינו לטובה וכח התורה וממשלתה הרבה בלב האדם המעלה ההולך בדרכיה. ובדבר הזה הצטיין התנא האלקי ר' יוסי שלא חפץ להשתמש במעשי נסים כלל, והמתבונן בכל דרושיו ומאמריו בשני התלמודים והמדרשים יראה כי בחר לו דרך לעצמו בהנהגת בני דורו ובאור תורתו בלבד ובחכמת אלקים אשר בקרבו משך אליו את הבריות ויהפוך את לבבם לטובה כמו במעשה דציפורי בב"ר י"ד אשר במאמר מושכל אחד נצח את המין והשריש

בלבבו יסודי האמונה, ובעובדא דמטרנותא שם ס"ח ובויק"ר י"ח אשר שלחה אחריו ואמרה לו "רבי אמת היא תורתכם נאה ומשובחת יפה אמרת כל מה שאמרת" וכה השכיל בכל דבריו להפיץ אור ולהרבות דעת אלקים בקרב בני דורו מבלי להוכיחם ולשחרם מוסר ומבלי להטיל עליהם אימה לא בדיבור ולא במראה. ובכל מקום שאתה מוציא דברי ר' יוסי עשה אונך כאפרנסת, כי הם מלאים חן ושכל טוב ומפיקים נונה התורה והחכמה גם יחד. והרבה מתורתו וחכמתו השאיר ברכה אחריו לבניו ר' ישמעאל ור' אלעזר אשר הלכו בדרכו, ואחרי מות אביהם השכימו חכז"ל לפתחם וישאלום תמיד בזה הלשון: אפשר ששמעת מאביך וכו' ומזה נוכל לראות ולהבין עוצם חשיבותו וגדולתו ורום ערכו של ר' יוסי שבא האי סבא להספידו ולבכותו, ונקל לנו עתה להבין יופי דרשתו והמרנליות הטובה שמצאו חז"ל בהספדו זה הקצר כי אמנם נשגבו דבריו ועמקו מאוד, ובשלוש מלות שהוסיף על הפסוקים הלביש רעיון יקר ונפלא ויצויר את האבדה בהסתלקות ר' יוסי באופן מאוד נעלה. וכונתו לאמר, משמת ר' יוסי בטלה החכמה, ועלינו לחכות לה' כי יחדש נפלאותיו עמנו ויוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא וכל כך למה משום שאבדה חכמת חכמיו וכו' ושפיר עביר ר' יצחק פסקא שירד לעומק דבריו ואמר עליו יהי דין גברא ברוך פומיה, ור"י אחריו באמרו גם הוא אלו לא שבקתו מנן הוינן שמעינן דא מרגליה. והנה אמרו חכז"ל בש"ס שבת מהספדו של אדם ניכר וכו' וכונת כל דבריהם שם כי כל זמן שהאדם חי אי אפשר לסמוך על דעת הבריות, ולא נוכל לבא עד תכונתו ולהבין את ערכו ממה שמשבחין וממה שמגנין אותו, וכאמרם בפרק א"נ מיום שנברה אנרופא של חנופה אין אדם וכו' וכן להיפך אין לך אדם שלא יהי' לו מקנאים ומתננדים היודעים את כבודו ומתנונים להשפילה וע"כ יש אשר במעט תורה וחכמה ומעשים טובים זוכה לכבוד ולשם ולתהלה, ויש אשר כנובה ארוים גבהו. צדקתו כהררי אל, וחכמתו עמוקה מני ים והבריות ירננו אחריו ודורשין אותו לנגאי, ורק אחרי אשר ימות האדם מדרך האנשים להכיר את האמת ומהספדו לפני מטתו ניכר אם הוא בן העוה"ב. וע"ש במהרש"א, ולא רחוק הדבר לאמר כי גם התנא האלקי ר' יוסי לא זכה לכל הכבוד הגדול הזה בחייו ור"י ור"ל ושאר החכמים שבאו עתה לנמ"ח לא נחשבו לפנים לקהל מעריציו, ואף אמנם חלילה לנו לחשוב כי הי' בהם ח"ו שמץ קנאה או כי מצאו בו עון אשר חטא, אבל אפשר הדבר כי הדרך שבחר לו לעצמו ומנהגו להתווכח תמיד את המינים לא ישרו בעיניהם ואולי ידע מזה אותו הזקן וכאשר ראה אותם עתה שנקבצו ובאו להספידו ולברותו ויתפלאו הפלא ופלא על חכמתו וצדקתו וגדולתו ודרש עליו את הפסוק הנני יוסיף וכו' וכל כך למה, משום שאבדה חכמת חכמיו וכו' ובהספדו המור רמז גם על הענין הזה, שיש בו הרבה מן האמת, ואף שבביאור הכתובים אינו כ"א הלצה בעלמא,

הנה הדבר נכון מצד עצמו ולדאבון נפשנו זה חי' גורל הרבה חכמים וצדיקים בכל דור ודור.

הערות בתלמוד

לקוחות מספר "סתרי תורה"

הנכון על שני עמודים: "מעמי תורה" (הלכות), "ורוי תורה" (אגרות).

מאת

י. ל. זאסניץ.

ברכות ב ב. משעה שהכהנים נכנסים לאכול כו', שהעני נכנס כו' שבנ"א נכנסין כו'. כבר הרגישו התוס' ד"ה משהעני והקשו: עני גופי' מתי יתפלל, אבל הנכון כמו שאמרנו, שלא התפשטה עוד בימים ההם תקנת ק"ש של ערבית. ורק חסירי האומה החזיקו בה ותלמידיהם דקדקו בזמנה.

שם ג א, משמרה ראשונה חמור נוער. כלומר במשך המשמר. ושאלת "סאי קחשיב?" מחרוד התלמוד; ע"כ לא טרחו לבחון מתי החמור נוער והכלב צועק ומתי הם מספרים עם נשותיהם. ואולם בטעם ר"א לענין ק"ש לא חקרו כלל, ונראה שיצא לו מן הכתוב (שופטים ז יט) ראש האשמרת התכונה אך הקם הקימו את השומרים, הרי שעד כה העם נוער. וכ"מ מדנקט ל' המקרא ולא ל' התלמוד "משמרה".

שם, ספור ר' יוסי, שהוא כעין מחזה נבואי, לא יפלא, כי הוא מתלמידי ר'ע וגלה לצפורי על ששתק (שבת לג ב). ומשאלת אליהו "מה קול שמעת" נראה, שקול זה נשמע תמיד לאנשים שונים בפנים שונים, והיא הבת-קול של המבקר, ולהיות שאליהו לא עלה למרום לפי דבריו (סוכה ה א), ע"כ קרוב לו שיגלה בחזון יותר ממיכאל וגבריאל שנגלו לרניאל.

שם, מפני המזיקין. אף לבלתי מאמין בשדים נכונים דבריהם, כי נפש האדם נבהלת במקום שםם.

שם ב. ארבע משמרות היו הלילה חברי ר'. המעיין בתוספתא יראה, כי הסב התנא בקצורו לפני בני הישיבה את הפלפול בתלמודנו. והאמת, דרבי אתא לאשמעינן חלקות הזמן לפי הנחתה אצל התוכנים, וכן היה מנהג הרומאים בימיו, ור' נתן חולק עליו מכת המקרא לאמר, שחלוקת היהודים הקדמונה היתה באופן אחר.

שם. ודוד מי הוה ידע, הפלפול הזה הוא רק כמבוא להגדת ר"ש חסידא דכנור, ובאמת לק"מ, שמעולם לא שמרו הרוחות מועדן בצמצום בשום מקום, כנודע במיתרולוגיה, ויתכן לומר על סמן כזה "כחצות".

שם, כנור חי' תלוי. אנדה זו נשענת על מאמר רב בח' חמיתרולוניה (ב'ב כה א), ואמר שם דרוח צפונית מנשבת עם כולן, והוא רוח התמידי הנושב ליושבי צפון המשוה בין מעלה 10° — 30°, ולעולם הוא בתקפו לעת הצהרים ובחצות הלילה ינוח. וכר'ש חסידא וכמד' הנעלם (ז"ח בראשית פ"ה) בחלוקת הרוחות לא יסדו על המציאות דבריהם, כאשר קרה כזאת לרוב חכמי הפלוסופיא בימים ההם.

ד. ב. אליהו בארבעה ומה'מ בשמונה. נודע בלמודיות, כי שני מיני ערכים יש במספרים: ערך היתרון וערך הכפל, ומשלשה מספרים העומדים בערך משולב נדע מאיזה מין ערך הוא, ונקל להוסיף עליהם עוד מספרים ע"פ הערך הזה. והנה מצא הח' הזה כי נבריא'ל בשתים ע"פ הכ' מועף ביעף, שהוראת בנין הפעל היא, שצריך אמצעי לפעולתו ע"ד מ'ש (יומא עז א) אלמלא נצטננו נחלים מידו של כרוב לידו שק נבריאק, חרי שעשה דבר ח' בידו שני מסעות. אמנם אליהו בארבע' שבן בעלותו השמימה נסע לבית אל, ליריחו, הירדנה וא"כ השמימה, וזוה שפט בצדק שמח'מ (מפאת שמדת פורענות שוהה לבא) בשמונה.

ה א. שכולם נתנו למשה מסיני. ידע היטב פשוטו של מקרא, שפ' התורה והמצוה שכתבתי על הלחות, אבל רצה לרמוז, שהתורה עודנה בבנינה ביד חכמי הדורות, כמו שנבנית אחר ח'ס ביד משה כל מ' שנה. ולמד זה מן הכתוב ע"פ התורה אשר יורוך.

שם. יסורין בדלין הימנו. כי טרדת מוחו מבטלת הרגש אחר, כדרבא (שבת פח א). ור' יוחנן חכא (וכן גטין כט א, חולין פא ב) לרחויי קמכוין, ולהפניעו בשביל שחי' ת"ח ופירש (ע' ב"מ פד א' תד"ה אי הדרת) והזכירו מעשיו הראשונים (שם) דלא כמתניתין (שם נח ב). וכ"ז באשר ידע כי לא שב באמת ובתמים, כדא' שם חכא ר' קרי לי כו'.

שם. שלא כמדת הק"בה. מכאן תשובה לאומרים שהעבודת היא צורך נבונה, כי א"כ היה נעצב מן הממרים את פיו, אבל כשהיא למוכתנו ישמח בטוב ולא יעצב ברע, והדברים עתיקים.

מילי דאגדתא.

הוא אמנושי דהוה מחטט שכבי כי מנא למערתיה דרב טוביא בר מננה תפשיה בדיקניה, אתא אב"י א"ל במנותא מיניה דמר שבקיה, לשנה אחריתה דרר אתא, תפשיה בדיקנא, אתא אב"י ולא שבקיה עד דאייתא מספרא וגזייה לדיקניה, (ב"ב נ"ז:). מלבד שחספור הזה הוא תמות ונפלא ורחוק מטבע המציאות, עוד ישאל כל העובר ע"פ הספור הזה ארבע שאלות (א) במה מצא האמנושי המחטט שכבי הזה

חן בעיני אביו, עד שהשתתף ב'כ בצערו ויבקש תחנונים מרב טוביא לעזוב ולשובק ליה בשלום להאמנושי הזה, שבא וחטט גם את הקבר שלו, להפשיט מעליו את תכריכיו וכדומה? — ב). יקשה לנו טובא מאין נודע לאביו המקרה הזה שקרה במערה בביה'קבסתר, ואחרי כי זקנו על האמנושי הזה כבר נתפש בידי רב טוביא, ולא היה יכול לזוז ממקומו, אי' אפוא קשה מאין נודע הדבר הזה לאביו? — ג), קשה איזה דרך עבר עליו רוח שמות על האמנושי הזה, לשוב עוד לשנה האחרת ולישנות באולתו ובמעשהו המנונה, ולא היה דחיל מקמיה דרב טוביא, וישב עוד הפעם לחטוט אותו? — ד), ועוד בפעם השנית הזאת טרח אביו לשוב עוד הפעם לבקש תחנונים מאת פני הת"ח שוכן עפר הזה, בעד אהובו וחביבא דנפשיה האמנושי השורד מתים הזה לרחם עליו ולהניחו לשוב בשלום לביתו וזקנו מגדל מבלי הפיל משערתו ארצה, עד אשר התאכזר עליו רב טוביא ולא נתנו עוד ללכת ממקומו עד שזונו לזקן האמנושי, ואז שב אפו מעליו ותנה דעתו? אמתה!

ע"כ נראה לי לומר כי האמנושי דמחטט ישכבי הוא תאר לאחד התלמידים שהיה רע עין ורע לבב, והיה דרכו לבקר ולתת דופי בת"ח שמתו, הן בלמודם והן בפעשיהם, וקרי ליה בלשון גנאי „אמנושי דמחטט שבבי“, לפי שהיה מגדף ומספר אחר מטתם של ת"ח, (ונקרא אמנושי עד"ש דפליגי ביה רב ושמואל, חד אמר תרשי וחד אמר גרופי (שבת ע"ח), וכן מצינו שקראו למי שקרא ושנה ולא שמש ת"ח בשם רשע ערום (סוטה ב'ב). והנה האמנושי הזה נתן דופי בר"ם שהיה מספר זקנו במספרים, שזה מותר מדין תורה, והוה לשון דתפשיה בדקניה, פי' האמנושי תפשיה לרב טוביא בדקניה, ולא להפך כמו שנראה לכאורה מפשוטו של הלשון, ואתה אביו ובקשו לכל יספר אחר מטתו של הת"ח רב טוביא הזה, כי בוודאי ידע מה שעשה והתשובתו בצדו, אולם לשנה הבאה, ר"ל בפעם אחרת, אחר חלוף להם איזה זמן, קרה עוד מקרהו לאביו לשבת במסכת האמנושי הזה, ועוד הפעם נתפש זקנו של ר' טוביא בלשון המבקר האמנושי המנוול ההוא, אז הרבה אביו לפלפל אתו ולא שבק אביו להאמנושי עד אשר האמנושי בעצמו הודה לו כי במספרים מותר לנלח הזקן, והביא מספרא ונזו בעצמו לזקנו, וכזה הראה הלכה למעשה כי מודה הוא לדברי אביו. כי רב טוביא לא עבר בזה חלילה על דין תורה.

משה הכהן רייכערסאהן.

מדוע אפקוהו לר' ירמיה מבי מדרשא?

בעי ר' ירמיה רגלו אחת בתוך המישים אשה וכו' ועל דא אפקוהו לר' ירמיה מבי מדרשא (ב"ב כ"ג ע"ב) ותמה ישם התו"ס מדוע אפקוהו עבור דבר זה? וכו'

בשביל ששאל דבר אשר לא יקרה יפקוהו? הרב החכם ראה'ו בספרו דרו'ד ח'ש כמוסיף על דבריהם אומר: יען דרכו היה תמיד לקנטר אותם לשאלו שאלות זרות המעוררות שחוק, ומענין השאלה היו מכירים שאין רצונו להוציא הדין לאמתו, כי אם להתל במ ולהוליכם שולל דרך פלפוליהם, פעם אחת שאל שאלה זרה העוברת כל גבולות הישרות והוציאוהו מבה'מ (ב'ב כג) ומקשה ג'ב הלא לא יעלה על הדעת כי על אשר זרה בעיניהם השאלה היה חרי האף הגדול הזה. הלא זה דרך הכבליים מאז לענות נפשם בשאלות זרות כמו: תלה הבהמה ושחטה מהו? נתלה השוחט ושחט מהו? הדביק שני רחמים ויצא הולד מזה ונכנס לזה מהו? אבל מאשר הכירו כי רס להתל במ שאל לכן הוציא רבא את כל לבו עליו והוציאוהו מבית המדרש ויהי כהושבם בעונה והכנעה נתפייסו והשיבוהו למקומו. ולדברי החכם בעל דרו'ד בעצמו עוד השאלה במקומה עומדת ולא זזה אף כמלא נימא ואדרבה הדרא קושיא לרובתיה הלא הדביק שני רחמים ויצא מזה ונכנס לזה ג'ב שאלה נפתלה ומזרה מאד ובכל זאת לא אפקוהו לשואלה?

ולפי דעתי אין זאת כי אם דבר כמוס היה לבעלי התלמוד על ר' ירמיה אשר לא ניתן לגלות ובעת מצאו עליו תואנה אז הוציאו חפצם וישלמולו כפעלו ויוציאוהו מבהמ'ד. ואף כי ר"ת מתרץ שם ואומר: משום דכל מידת חכמים כן היא וכיון שנתנו חכמים שיעור חמשים אמה למדרת אינה במציאות שתוכל הנופלת להניע כף רגלה מחוץ לחמשים אמה; אבל אין זה תירוץ מספיק לתמהון הנורא: מדוע אפקוהו מבית המדרש?

נסורה נא ונראה מי המה חכמים אשר אמרו כל המדרה אינה מדרת יותר מחמשים אמה אין זה כי אם רב עוקבא בר חמא (שם) ואם ר' ירמיה פליג על רב עוקבא בר חמא ישליכוהו מבהמ'ד? פלא הוא!

ועוד הלא רגל אחת לא יקרא חוץ מגבול אשר נבלו הראשונים כמו שמצינו בערובין בסוף מי שהוציאוהו: רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום ומביא שם הש"ס אם תשיב משבת הגליף היינו שתי רגליו אם יצאו חוץ לתחום וא"כ לא עבר ר' ירמיה בשאלתו על מידת חכמים? רק בעינינו ממון הדבר מוטל בספק, אם יקרה כף לפעמים היינו: אם מעבר מזה יש שובך לאחד ברחוק חמשים אמה' ומעבר מזה יש לשני ג'ב שובך רחוק במרחק חמשים אמה, ונמצא ניפול על הגבול ורגלה אחת מעבר מזה ורגלה השניה על עבר. אחר כמו שמצינו במשנה: מחצה על מחצה שניהם יחלוקו; וא"כ שאלת ר"י לא נגע בכבוד חכמים ומדוע אפקוהו מבי מדרשא? לכן אמרתי אענה גם אני חלקי כי הצדק היה אתם וכי זך וישר פעלם. גרסינן (ב"ב קט"ו ע"ב) שהיו הצדוקים אומרים תירש בת עם בת הבן, ואמר רב הונא אמר רב: (שם) כל האומר תירש בת עם בת הבן אפילו נשיא

שבִּישְׂרָאֵל אֵין שׁוּמְעֵין לוֹ שׂאִינן אַלֵּא מַעֲשֵׂה צְדוּקִין; וּמְצִינוּ (ב'ב קי"ט ע"ב) תְּנֵא
בְּנֹת צְלַפְחָד דְּרִשְׁנִיּוֹת הֵן שֶׁהָיוּ אוֹמְרוֹת אֵילוּ הִיָּה לוֹ בֵּן לָא דְּבִרְנֹו הֵיינו אֵילוּ
הִיָּה נִשְׂאָר בֶּן הַבֵּן מֵאֲבִינוּ לֹא בֵּאֲנוּ לְשֹׂאֵל חֶלֶק יְרוּשָׁה מֵאֲבִינוּ עֲבוּר כִּי אֵין לְבַת עִם
בֶּן הַבֵּן וּמִקְשָׁה שֵׁם הַתְּלָמוּד: וְהַתְּנִיא בַת? כְּלוּמַר אֲפִילוּ אִם הִיָּה נִשְׂאָר בַּת הַבֵּן
לֹא בֵּאֲנוּ לְשֹׂאֵל חֶלֶק יְרוּשָׁה כִּי אֵין לְבַת עִם בַּת הַבֵּן בִּירוּשָׁה, כְּדַעַת חֲכָמֵי הַתְּלָמוּד
וּמִסִּיק שֵׁם ר' יִרְמִיָּה סְמִי מִכָּאֵן בַּת, שֶׁאִם הִיָּה בַת לְבֵן הָיוּ נוֹטְלוֹת בְּנֹת צְלַפְחָד, א'כ
נִרְאָה בְּעֵלִיל שְׂדַעַת ר' יִרְמִיָּה הִיָּתָה עִם דַּעַת הַצְּדוּקִין כְּמֵאֲמַר רַב הוֹנָה אֲמַר רַב
שֵׁם וְלָכוּ חֲשָׂדוֹ אוֹתוֹ הַחֲכָמִים כְּמֵהַתֵּל עַל דְּבִרְיָהֶם וַיְכַנְּסוּ דְּבִרְיוֹ בְּכוּר הַמִּבְחָן
לְדַקֵּק אַחֲרָיו בְּשִׂאלוֹתָיו.

וּמַתִּי הַכְּנִיסוּ אוֹתוֹ לְבֵית הַמְּדַרְשׁ? כֵּאֲשֶׁר שְׁלַחוּ לוֹ חֲבֵרִיָּא לְר' יִרְמִיָּה
וְהִשִּׁיב לְהֵם אֵינְנִי כְּדִי שֶׁשְּׁלַחְתֶּם לִי אַלֵּא כִּךְ דַּעַת תְּלָמִידְכֶם נוֹטָה (ב'ב קס"ה
ע"ב) הֵיינו חֲכָמֵי הַתְּלָמוּד מְדַבְּרִיו כִּי הִרְכִּין רֹאשׁוֹ לְדַעַתָּה וְהַחֲזִיק, בְּלִי כֹל סִפְקָ,
בְּמַעֲזָם וּבּוֹדָאֵי שְׂטָה וְעֵבֶר מַדַּעַת הַצְּדוּקִין אִז הַכְּנִיסוּהוּ לְבֵית הַמְּדַרְשׁ, לֹמַר,
שְׁנָם הוּא יִהְיֶה מִן הַדּוֹרָשִׁים לְפִי דַּעַת הַחֲכָמִים וְלֹא לְפִי דַּעַת הַצְּדוּקִין.

מְרַדְכֵי רֵאוּעֵנְשִׁטְיִין.

פִּתּוּם וְרַעְמָסָם

מ א ת

גִּרְשׁוֹן רֵאוּעֵנְצוּוִיגִין.

אַרְץ מְצָרִים הִיָּתָה מֵאִז וּמִיָּמִים סְנוּלָה מְכָל אֲרָצוֹת אֲפִרְיָא לְהַנּוֹסְעִים
וְהַתְּרִים, אֲשֶׁר הִלְכוּ לְחַקוֹר קְדַמוֹנִיּוֹת וּלְמַצּוֹא אֶת הַמְּקוֹמוֹת הַקְּדוּמִים הַנּוֹדְעִים
לְנוּ בְּשִׂמּוֹתָם שְׁמוֹת עוֹלָם אֲשֶׁר קִרְאָה לְהֵם הַהִיסְטוֹרִיא עֲלֵי אֲדָמוֹת, וְלָכוּן נִפְלֵא
הַדְּבַר מֵאִד כִּי פִּתּוּם וְרַעְמָסָם, שְׁתֵּי עָרֵי הַמְּסַכְּנוֹת אֲשֶׁר בְּנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָרַעֲהָ,
כְּמִסּוּפֵר בְּתוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה, הָיוּ יָמִים רַבִּים חֲבוּשׁוֹת בְּטָמּוֹן וְלֹא נוֹדַע מְקוֹמָן אִיָּה,
כְּמוֹ טַבְעוּ בְּאַרְץ שְׁעָרֵיהֶן וְחֲרֻבוֹתֵיהֶן תָּמוּ לְנֹצָה עַד אֲשֶׁר לֹא יִכְרֹן עוֹד מְקוֹמוֹ,
וְרַק לְפָנֵי שְׁנַיִם אַחַדוֹת הַצְּלִיחַ בִּידֵי אֶחָד הַתְּרִים לְפַעֲנָה צְפִנְתָּ הָעָרִים הַנִּכְחָדוֹת
הָאֵלֶּה. אֲמַנְם סִבַּת הַדְּבַר הַיָּא, יַעֲזֵן כִּי דֶרֶךְ הָאֲתָרִים הִיָּתָה תְּמִיד רַק לְשֵׁנֵי עֲבָרֵי
הַיָּאוֹר בְּמַצָּרִים הָעֵלְיוֹנָה בּוֹאֵךְ עֵמִיאָפֵא מוֹסַבַּת שֵׁם נּוֹבִיא, וְלֹא בְּמַצָּרִים הַתְּחַתּוֹנָה
הַנִּקְרָאָת דְּלֵתָא, אֲשֶׁר רַק הִיא בְּאֲמַת מְקוֹם הַמַּעֲשִׂים וְהַמְּקָרִים הַנּוֹכְרִים בְּסִפְר
תּוֹרַת מִשְׁהָ. אֵךְ בִּימֵים הָאֲחֻרָוִים פָּקְחוּ הַחּוֹקְרִים עֵינֵיהֶם עַל שְׂפֵלַת הַדְּלֵתָא, וּבִיחּוּד
עַל חֶלְקָה הַמְּזוּרְחֵי, וְגַם מַצּוֹא שֵׁם בְּרַכָּה בְּעַמְלָם וּמִשְׁכַּרְתֶּם הִיָּתָה שְׁלֵמָה מִיד

החללחה. במקום הזה מצא לפני שנים אחדות התיר נאוילל מציאה גדולה מאד בערכה, אשר כל אוהבי מחקרי ארץ הכריוו עליה בשמחה רבה, והוא מקום משואות פיתום ורעמסס ושרידי חרבותיהן אשר היו שפוני טמוני חול במעבה האדמה. בקרבת המקום תל-על-כביר מצא נאוילל תלי תלים קטנים ועיים רבים מחרבות קירות וחומת עיר ההרס. המקום הזה יקרא בפי עם הארץ בשם תל-אל-מסקהיטא, והוא מקום העיר רעמסס לפי דעת חוקרי הארצות כיום. בחפרו משם והלאה במעבה האדמה מצא קירות עבים ומוצקים, שרידי חומה בצורה מימי קדם קדמתה הקירות היו בנוים מלבנים אשר לא נשרפו לשרפה, וסובבים שטח כברת ארץ כשתים עשרה מעניות שדה (אקער) במדה. אצל המקום הזה נמצאה תעלה ברכה אשר ממנה נמצא מים בעיר המסכנות. בתוך נמצאה בניה מרבעת שתי מאות באמה ארכה וכן רחבה ובנויה קנים וחדרים לאין מספר, אשר אין כל פתח או שער להם לבוא מן החדר האחד אל השני, ועל קירותיהם מלמעלה יראה מגרעות אשר תתנינה אותותיהן כי קורות היו אחוזות שם ויוצעים עליהם. הפתחים לבוא אל החדרים היו בלי כל ספק בספון הבית ובמעלות עלו וירדו אליהם. הדבר המוזר הזה כי פתחי החדרים היו מלמעלה בספון הבית הוא לעדה כי היו החדרים האלה אסמים וממנרות בר ולחם, כאשר נודע כי זאת תורת בתי האסמים במצרים מלפנים. הלבנים בהבניה שונות הנה בתכונתן במקומות אחרים. יש אשר יסודן בחמר (טיט היאור) ותבן כמעשה הלבנים בימינו, ויש אשר תחת התבן מעורבים בהן פרורי קנה וסוף*) ובשדרות העליונות אשר בקירות הבניה תהיינה הלבנים רק מחמר לבדו מבלי כל תערובות תבן או קש, אין זאת כי אם הבניה הגדולה אכלה את כל התבן והקנה אשר במצרים לכן עשו באחרונה את הלבנים רק מחמר לבדו. קירות החדרים מצופים בטיט וחמר. כתבות עתיקות בלשון רומית ויונית הנמצאות במקום הבניה הסתיקה הזאת תנדנה כי שם העיר מלפנים היה הערא-פאליס (יוכל היות כי מוצאו מהשם "אר" בשפת מצרים שהוראתו עיר מסכנות). כן נמצא בהעתקת השבעים כי יוסף פגש את אביו בערא פאליס. אין כל ספק כי המקום הזה הוא סוכות הנזכר בתורה, עוד בטרם נגלתה חרבת העיר הזאת ע"י נאוילל חזו חבטי חוקרי קדמוניות כי סוכות היא העיר סיקוט אשר המלך רעמסס השני קם ויבננה ויחדש פניה. והשם סיקוט נמצא על הכתבות אשר מוצאו במקום הזה כעשרים ושתים פעמים. אולם שם העיר האחת כאשר נמצא בתורתנו היה פיתום ולכן באו החכמים לידי החלטה כי שני שמות היו לה שם קדש ושם חל.

*) ומזה יחליטו החכמים החוקרים כי קש הנזכר בתורה לא היה מתבן, רק מקנה וסוף

הערות על פי יאור מצרים.

כאשר הסכן הסכינו המצרים לקרוא את עריהם בשמות אחדים, ופיתם היה זה שמה בקדש לאמר פיתום על שם "תום" אליל מבוא השמש. הערים רעמסס ופיתום היו לפי זה קרובות מאד אשר אל אחותה. ובני ישראל בצאתם ממצרים נסעו מרעמסס סכותה היא פיתום, ויראו את הערים אשר רבות עמלו ויגעו לבנותן למען יתבוננו אל חסדי ה' אשר נאלם והוציאם מעבדות לחרות.

ח י ר ה

מאת

א. ב. ג. גאטמלאפער.

מלה בת חמש אותיות.

4. על שמי נקרא איש יהורי ושמי מנאץ לאמוני ולפדי לולי ה' שחיה עמי בצרה וישימי בחסדו לראשו עטרה	1. לא תאכל ולא תשתה בלעדי, וכרצותך לדבר עמדי דבר תדבר על ידי, לא מרחוק תבקשני, כי רק פה תמצאני:
5. בן ארבעים לכינה הנני והיה אם ישר אם הפוך תקחני אני אני הוא ולא שנית ואהיה את אשר הייתי	2. בחצר המשכן בעמודים הנני אף לא אהפך כי תהפכני ובשנות דוד את טעמו לפני אבימלך הפק לשנוא אותי ויגרשני ואלך ואחי ההולך לפני הפודה משחת לקח תחתי וישימחו מתחת.
וכחיותנו חמשתנו יחד שלו ישראל ממורא ופחד כי אות אנחנו לבני מרי כי לא יוסיפו הלוך בקרי וקדשי ישראל לא יחללו כי ימי הפורים לא יבטלו.	3. ואני עני ודל פורש כפים בתחנונים אדבר ואקוד אפים ויהי כראותי כי צר לי צר ונהפכתי והייתי לשר.

עד שתכלה הפרוטה מן הכים

מאת

צבי הכהן שערשעווסקי.

שׁוֹט לְשׁוֹן שׁוֹט חָמֵס! אֵין קֶצֶה לְמִשְׁפָּה!
עֲשָׂקָה בַת-עַמִּי וְרִצּוֹצָה בְּשַׁעַר,
וּבְקָרְמֶשׁ לֹא-מוֹשֵׁל בּוֹ הִיְתָה לְדָרְסָה
לְרַגְלֵי כָּל בִּגְדֵי זָקֵן וְנָעֵר.

שֵׁם חֲרִישׁ מְזֻמּוֹת יִרְעִימָה יִבְעִיסָה
וּמִן הַיְכָלֵי שֵׁן הוּא יִשְׁלַח בָּהּ שִׁנּוּ,
שֵׁם מִשְׁחִית הַצִּיבוּ לָהּ בְּעֶסְלֶר-מִיסָה
שֵׁם שִׁדְד שֵׁם בִּגְדֵי אִישׁ אִישׁ לְמִינוּ

וּפֹה וְרִיזוֹן מְקַדְיִמִּין לְיוֹם הַבְּגִיטָה --
לְבַתָּה בַלְשׁוֹן בְּתֹאנִים וְדָבָה,
וּבְשֵׁל-מִי תַפְעֵר? מָה תִשְׁאָר שְׁבַעֲפָה?
הוּי פְרוּטָה פְרוּטָה! אֵת אֵת תַּסְפָּה!

יֹאמְרוּ עַל בַּת-עַמִּי כִּי יֵשׁ פְרוּטוֹת בְּכִיסָה
עַל-בֶּן יִתְאַנּוּ לָהּ בְּכָל מַחְשְׁבוֹת - אוֹנִים,
וּלְנִצְלָה יִפִּיחוּ הָאֲנֵדְרוֹלוֹמִיסָה
וְלֹא תִיְהוּדִים עֵקֶר, אֵלָּא מְמוֹנִים!

כְּתִבְלֵל בְּעֵינָמוּ שְׁתַּרְנָה וּשְׁבִיטָה
„קִנְיָנָה קִנְיָנִים” יִרְעוּ בְּהֶמּוֹן.

ומוֹכָה לְרֵשֶׁת יִתְנַגְּלוּ לְהַגִּיסָה:
תְּהִי וּפְשָׁה לָהּ לְשַׁלֵּל-וּלְנוּ הַמְּמוֹן!

כִּי עַד בַּת-עַמִּי מִגָּל עֵבֶר וְגִיסָא
יְרוּ הַצִּי מֵוֶת בְּלִשׁוֹן וְקִסְתָּ.

וּבְפָנַי הַפְּרָעָנִית הוּוּ מַה הַרִיסָה:
תְּדַם וְתִחַל עַד יָהּ יִתְעַשֶּׂת!—

עַד מָה עַמִּי תְדַם? בַּעַד הַגִּיסָה?
הַתְּסַמֶּךְ עַל גַּם מִמַּעֲלָה אוֹ מִמָּטָה
וְתִשָּׁב עַד בְּלוֹת הַפְּרוּמָה--גְּדֹאִיתָה?
הוּוּ עַמִּי אֵין מִי לָךְ: אִם אֵין לָךְ אֶתָּה!

כִּי מִי לָךְ כִּי עַמִּי בְּגִיָּא הַמְּשַׁבְּלָה?
הַיְמִינָה הַשְּׂמֵאלָה אוֹ מִבְּטַח רְאִיתָ?
מִשְׁפָּטֶךָ רְצוּץ--וּבְכִסְפֶּךָ הַשְּׂאֵלָה
וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף--וְקִמַּתָּ וְעִלִּיתָ....

יּוֹם הַקְּנָאָה תִצָּא בְּמַכְסִימָא
לְדַחַק רִגְדֶךָ עַל כָּל פְּסִיעָה וּפְסִיעָה
וְתִשְׁרֹשׁ תְּבוּאָתְךָ וְתִשְׁרֹשׁ שְׁחִיסָה
וְאֵךְ לְעַקֵּר כָּךְ עֵסְקָה בָּךְ וְלֹא לְגַמִּיעָה.

יּוֹם הַקְּנָאָה הַלְכָה וְגִדְלָה
תְּחַלְתָּה חָמֶם וּבִאֲחֵרִיתָה מִיָּתָה,
וּבַתּוֹחֶלֶת-שׂוֹא - עַד מָה תִשְׁתַּוְּלָה
עַד אָנָּה לֹא תִדְאָג לְקִנּוּת לָךְ שְׁבִיתָה?

כִּי מָה עָמִי חָבִיב עֲלֶיךָ בְּיֹתֶר
נִזְכָּר מְמוֹנָךְ, אוֹ אוֹלֵי יִסּוּרִים?
הֲיֵה יֵפּוֹא לְבַדְךָ אֶל "שְׂאֵלְתֶךָ" פֶּתֶר
וְאֵל חֶכְךָ שׁוֹפֵר: צָאוּ צָאוּ יִסּוּרִים!

עַד מָה עָמִי תֵּשֵׁב? הַעַד הַנְּסִיפָה?
הַתְּסַמֵּךְ עַל גַּם מִמְעָלָה אוֹ מִמָּתָה
וְתֵשֵׁב עַד פְּלוֹת הַפְּרוּמָה - פְּדֵאִיהָ?
הוּי עָמִי מִי מִי לָךְ אִם אֵין לָךְ אֶתָּה!

רוסטוב

על נהר דן.

מכתמים

(חצי שנונים עם גחלי רתמים)

א:

אל שוטני בני-שם.

בערים בעם! על-דרכיכם לבכם איך לא תשימו,
עד מתי לא תוסרו, עד מתי לא תשכילו:
את בן יוסף האחד כבן אלים עד מרום תרימו
ושארית בני יוסף כבני בליעץ עד שאול תשפילו!

ב.

על דבר הכתנת בטריער.

(1892)

למצוא תעלה לכל חולה, צרוע וזב,
המונים המונים יעלו להשתחוות עד כה,

וירבו הכפרים הערכים בה קרב,
באמרם: אך; מקסם שוא היא לא היתה כזה;
אהה קתולים, עם גדול, עצום ורב,
המתהללים בבגד ונשבעים בשמו,
מי יעלה לכם השמימה ושאל פי האב:
הכר נא, הכתנת בנך היא אם לא?
דר. ש. מאנדעלקערן.

ג.

חסל סידור.

על שאלות „מה נשתנה“ בליל התקדש חג דרור,
יש להוסיף עוד שאלה אחת לאבות הבנים:
„מדוע רק בפסח עושים סדר על מצה ומרור,
ולא סדרים לנו בכל צרכנו בשאר ימות השנים?
ואף גם בנסילת צפרני אצבעות, לבטל הקליפות,
שלא כסדר דוקא, נפסח ונדלג עליהם חליפות!
מו"ח, וויען“

בשורת ספר חדש.

תורת לשון אנגליה, ספר ללמד לבני ישראל משפטי השפת המדוברת
באנגליה, זבאמערקא.

מאת אלכסאנדר הארקאווי, נויארק תרנ"ד

המחבר הנכבד כבר מומחא הוא במקצוע זה ללמד לבני יהודה קסת שפת אנגלית, והמפורסם
אין צריך ראיה, אך בפעם הזאת הביא לנו מנחה חרשה בכלי שפת-קדש והעשיר את שפתנו
בדקדוק לשון אנגלית, ולא נפרזו אם נאמר כי כבושם הזה לא בא בשפת עברית. הספר הזה
הוא מועט מחזיק את המרובה; מי יתן והיה לבב אחינו להכיר ולהוקיר את פעולת המחבר
ושקירתו לטוב אחיו הבאים לארצות הברית ושפת לא ידעו ישמעו.

חזון-מורה.

(—או—)

עלילת שוא

ספור

א.

הימים היו ימי הסתו— היום רפה לערוב, הלילה פרש את צלו השחור על הארץ וכל היקום, בחוצות העיר הקטנה עמק האלה כבר השלך הס, אין צוחה ברחובותיה, כלם הזוים שוכבים ואין דבר אשר יפריע את הדומיה הנוראה, רק רסיסי המטר הדק אשר יערפו מאין הפוגות מעבי שחקים, ישקו בקול דממה דקה על ננות הבתים, ולפעמים יעבטו ארחותם מפני הרוח המנשב במ לחופף גם על לוחות החלונות.

דומית מות שוררת בבית אהרן ענף— שושנים, העשיר באנשי העיר, רק קול המוטטלת במורה השעות הנדול הפריע לרגעים את הדומיה הנוראה; גם הרוח אשר שם שמות בחוץ נשב בחזקה ויהמה בקול— יליל מעיר זועה ופחד יחדו.

רחל אשת אהרן ענף— שושנים ישבה על הכסא תפושה ברב דמיוניה וכמו תנומה על עפעפיה: שושנה בתה גם היא לקחה מקומה על הכסא ליד אמה ותסמוך את ראשה על כף ידה הימנית; הכרת פניה ענתה על אי—מנחת נפשה, לבה המה בקרבה כהמות ים לגליו. ולרגעים התבוננה על כל סביבה בעינים מזרות אימת— מות ויגון קודר, מקול עלה נדף סמרו שערות בשרה, ולפעמים שמה מבטה אל החלון אשר סמולה; כי מקרה בלתי טהור אשר קרה אמש בביתם הפריע את מנחת לבה.

— מדוע בושש אבי? מדוע אחרו פעמיו? שאלה שושנה את רחל אמה בקול דממה דקה, האם עוד בוא יבוא היום?
— אמנם כן בתי ולמה זה תשאל?
— חצות לילה הניע והוא עוד לא שב, הפלא ופלא!
— בלתי ספק התמהמה בלבנה לרגלי עסקיו הרבים, גם הלילה ליל חשך ואפלה מנודח, והדרך אי—מסקלה ומקלקלה מאד.

-- אבל אמין --

-- אל תלאיני ברוב שאלותיך ובדברים שאין להם שחר, שושנה בחי, שסעה האם את דברי בתה, ובדברה נשענה על הכסא ותכס פניה בכפות ידיה צלולה ברוב שרעפיה בקרבה.

רחל אשת אהרן ענף -- שושנים היתה אישה יפה להלל, ופניה היפים מפיקים טוב לבה, שערותיה אשר בימי עלומיה היו שחורות כעורב שיבה זרקה בהן זעיר שם זעיר שם.

שושנה בתה, בת שבע עשרה שנה, היתה נערה יפה -- פיה מאד; מבנה נותה חסון כאלון. לחייה עגלות ואדומות, שפתיה שושנים, עיניה כתכלת השמים, שערותיה קלועות ככתרת על ראשה, וכל תנועות נוח ומדברה עוד הוסיפו לוית--חן על יפיה והדרה.

אהרן ענף -- שושנים היה סוחר מלמוד ונהירין ליה שבילי עולם המסחור כשבילי עיר מגורו; לו ישב בארץ אחרת, בארץ אשר החפש והדרור ישלטו שלטה, בארץ אשר גם היהודי יוכל לסחור באות נפשו באין מפריע, כי עתה בלי כל ספק עלה על פסנת האשר וההצלחה ויעש לו שם גם בין מרומי עם הארץ; אבל גם בארץ סוריא, ארץ הדמים וממלכה החטאה, ארץ אשר לכל בני ישראל חשך גם במושבותם, אין להם מנוחה בחיץ ולא שלוח בפנים, מוכים ומעונים, מורדפים על צוארם מהמון הצרות אשר כתומם באו עליהם; גם בארץ חזאת אשר שערי המסחור סגורים לפני בני ישראל זור אשר לא ממעי עם הארץ יצא לא יקרב אליהם וגם פה, למרות כל הרדיפות המבדילות בין דת לדת ובין איש לאיש, עשה חיל ורבים כבדוהו ויחלקו לו מלא חפנים כבוד ויקר.

הוא היה בעל רוח אמיץ ונפש עשויה לכלי חת ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונשבות בו לא יזוהו מדעתו; האמונה היתה תמיד נר לרגלו ואור לנתיבתו ובכבודה התימר; הוא היה עברי נאמן לאלהיו, עברי לכל משפטיו וחוקותיו ולא סר מדרך התורה והמצוה ימין ושמאל; אהב עמו בכל לב ונפש, ביתו היה תמיד פתוח לרוחה לכל עני וקשה יום, פזר נתן לאביונים ויעש חסד לכל אשר בשם ישראל יבנה. אף משכניו אשר לא מבני ישראל המה לקח לפעמים רבית בעד כספו אשר הלוח להם למועדים, לכן לא היה כל כף אהוב ורצוי בעיני שכניו אלה. וזולת זאת לא היה גם אחד אשר ישנא אותו או ישים בו דופי.

בבקר השכם קם אהרן ענף -- שושנים משנתו וישם פעמיו ללבנה לקנות שם מרכולתו וסחורת ידו, ויאמר לשוב הביתה בטרם יפנה חיום לערוב. רק כברת ארץ היתה בין העיר הקטנה עמק -- האלה ובין לבנה העיר רבתי עם, ובהיותו בעל דמיונות אהב תמיד ללכת ברגליו, בדר ונלמוד תפוש ברוב דמיונים ושרעפים, תחת נסוע בעגלה רתומה לסוכים דוהרים.

שושנה בתו היתה קשורה בעבותות אהבה ליוסף אבן — חן תלמיד בבית המדרש לחכמת הרפואה וגם הוא השיב אהבה אל חיקה, אבל אהרן ענף שושנים כחכם הרואה את הנולד לא אמר לדבק הזה טוב ובגלל הדבר הזה התפרצה מריבה בינו ובין יוסף אבן — חן.

בשנים האחרונות רבים מבני דור החדש דור עקש ופתלתל החזיקו בתרמית מאנו לשוב, ויחליטו כי הצלחת עם ישראל תלויה רק במעשיו, מעשיו ירחקוהו ומעשיו יקרבוהו, ואם חפצים אנחנו שאיש קנאת הדת לא תאכלנו ולא תנע בנו לרעה אין לנו דרך אחרת רק להתבולל בעמים אשר בקרבם אנחנו יושבים ולעשות כמעשיהם, ולא יכר יהודי לפני נוצרי. וסרה קנאת בית ישראל וצוררי יהודה יכרתו ושלום יהיה לנו מכל אויבנו מכביב; אך לאט לאט ראו בעליל ויוכחו כי שגו ברואה, כי לא זו הדרך להניע אל התכלית המקוה כי במדה שהתקרבו לעם הארץ לעשות כמעשיהם, במדה הזאת ועוד יותר גדושה רבתה שנאתם וקנאתם לנו כי שנאת העולם לעם עולם לא תבקש חשבונות רבים, המה ישמרו עברתם לנו לא מפני שלא נלך בדרכיהם ולא נדבר בשפה ברורה כמוהם, רק מאשר חטאנו חטאה גדולה ונוראה, חטאה אשר לא יוכלו ולא יאבו כפרה, כי נולדנו על ברכי בני שם ולא על ברכי בני יפת. האין זה עון גדול מנשא !?

גם יוסף אבן — חן להיותו תלמיד בבית — הספר — הנבוה לחכמת הרפואה אחז בשתי ידיו בהדעה הנשחתה הזאת, דעת ההתבוללות, ויתערב בגוים וילמד מעשיהם ויחקה כקוף את כל מנהגיהם, אחד מהם לא נעדר, באל נתן תפלה ותחלה שם בכל מנהגי אבותיו וישתדל תמיד להסתיר מעיני חבריו ואנשי בריתו כי מזרע היהודים הוא, ויתברך בלבו כי שלום יהיה לו וגם בארץ סוריא אשר עיפתה כמו אפלי, ילך מחיל אל חיל, ואחרי ככלות שני למודיו יעמוד למבחן לפני המורים הגבוהים ויצא מכתר בכתר דוקטור „וכתר שם טוב“ ואז הרשיון ינתן לו לשבת בארץ הדמים באין מפריע, אחרי סור צל היהודי ממנו ולא יאמן כי ממעי יהודה יצא.

מובן מאליו כי עלם כיוסף אבן — חן, איש לא אמן בו ואין אלהים כל מזימותיו, לא מצא חן בעיני ענף — שושנים כי כרחוק מזרח ממערב כן רחוק דרכי האחד מדרכי השני ונוסף לדעותיו הנשחתות היה גם עני ודל, — חסרון לא יוכל להמנות בין בעלי המסחור.

היה לא תהיה! היה אומר ענף — שושנים, כל עוד נשמת שדי תחייני, וכל עוד רוחי בי לא אתן את בתי לבן סורר ומורה ולעני בעל עברת. גם רחל אשתו, אשה יראת ד'. עשתה תמיד רצון בעלה, ותאמר קדש לכל אשר אמר אישה קדש

בלי דעת ובלי חשוב מחשבות רבות אם הצדק אתו ואם אין. כי רוח אחד לשניהם ומחשבותיה כמחשבותיו, גם היא הנידה לא כחדה: כי לא זאת המנוחה, לא זאת הנחלה לבתה הישרה; גם היא שנאה תכלית שנאה את הכתה החדשה ואת דעותיה הנשחתות המאבדות כל חלקה טובה בישראל והנותנת את שם ישראל לשמצה ולדראון נצח.

אף כי אהבת שושנה לאבן-חן היתה עזה כמות, אהבה נאמנה, אהבה בלי מצרים, בו שמה כל מעיניה והניגה, הוא חיח שיחתה כל היום ושעשועיה בחלום חזיון לילה, בכל זאת לא יכלה למרות את פי חוריה אשר אהבה כאישון עינם ועל מזבח אהבת-החורים הקריבה נפשה. אפס לפעמים התגנבה בלבה התקוה כי חוריה לא יוכלו לראות ברעה אשר תמצא את בתם וסוף סוף ינענעו בראשם ועל כרחם יענו אמן ויאמרו לרבך טוב.

רחל ושושנה בתה ישבו בדומיה בלי דבר דבר ומבלי הנד שפה. פתאם קמה שושנה ממקומה, כמו יד נעלמת נגעה בה, וחורת מות על פניה.

-- אמי! אמי! צעקה בקול מוזר ונורא,

-- מה זה היה לך בתי חמדת נפשי, כי כה נפלו פניך?

-- קול דופק אנכי שומע!

-- שנית בתי, לא קול דופק שמעו אזניך, אף קול הסער הסוער בועף אף

וקול השער הסבב על צירו.

-- לא, אמי, קול דופק על הפתח אנכי שומעת.

רחל חריטה ראשה מעט ותט אזנה לשמוע אם אמנם נכון הדבר או רק

דמיון כוזב הוא.

שושנה קפצה ותתר ממקומה, כמו צפע ננע בבשרה. ותרוץ אל החלון;

אף מבטי עיניה לא יכלו לחדור מבעד ערפלי חשף אשר כסו את כל פני הככר.

-- בואי חנה בתי! מדוע כה פניך רעים היום? אמנם שכחתי את אשר

קרה אמש בביתנו. ובלתי ספק הביא המקרה הזה מורך בלבך, תני פוגת לך בתי!

ונרשי כל עצב מלבך, ובדברה שמה את ידה הימנית על שכם בתה.

-- עוד הפעם קול דופק על הפתח, אמרה שושנה בקול מוזר, ובפעם

הזאת הקשיבה גם רחל לקול הדופק. פניהן חלבינו כשלג ותמהרנה אל החלון

ותבטנה בעינים חודרות על פני כל הככר אשר תשתרע טמול החלון.

-- הו! אמי, פלצח אחזתני, אבדנו, כלנו אבדנו!

-- מדוע תחרדי בתי מה תרא שם?

-- אבי, אבי מחמד נפשי פניו נהפכו למת, וכל רוח חיים אין בקרבו,

דמיו מפכים ארצה בלי הפוגות, ידו הימנית אוזחת בגליון גדול המנואל בדמים

נס ידיו מלובלכות בדמים. הה! אלי! אלי! צעקה בקול מר, ותפול באין אונים ארצה.

רחל החישה אל הדלת ותפתח אותה מעט למען דעת מדוע כה תחרד בתה ומה נבהלה נפשה מפחד, בראותה כי ארבעה אנשים עומדים בביאה ואוחזים בגיית מת. עצמותיה רחפו, עיניה קמו בחוריהן ושניה דא לדא נקשו. הה! אישי! אישי! עמרת ראשי. צעקה, הוי! נפש זכה טהורה איך נפלה חלל? וזרם דמעות פרץ מעיניה.

-- מצאנוהו ביער תחת צל אלה שוכב מת מתבוסס בדמו, אמרו האנשים בקול דממה דקה כאוב מארץ.

-- הוי אישי נשמת אפי, חיי רוחי, זעקה האומללה כמר נפשה ותתנפל מלוא קומתה על גיית המת ותתמרמר בבכי.....

ב.

עבר ליל ויאח בקר - המטר עוד לא חדל לרדת ארצה, רחובות העיר הקטנה היו מלאים רפש ומי מדמנה על כל גדותיהן ועצבת נוראה רחפה על כל התולדה מסביב, כמו התולדה כלה התאבלה על רציחת נפש איש מורם מעם הזה.

אנשי העיר אך קמו משנתם ויחלו לסובב בחוצות והשמועה המעציבה הזאת עשתה לה כנפים בכל העיר והמון אדם רב נערים וקנים, בחורים ובתולות, כלם אצו, רצו, מבוהלים ורחופים אל בית אחרן ענף שושנים לראות ולשמוע פרטי המקרה הנורא ולא היה כמעט אחד אשר לא הכירו מקומו בהמון הזה וכלם התאבלו עליו כהטר על יחיד, כי שמו היח לתהלה בפי כל בעד תומתו, צדקתו וישרת לבבו.

הוי אדון והוי תודו! אהה! אבינו תומכנו, עתה אל מי נפנה לעזרה, מי ירחמנו, ומי יוציאנו מן המיצר. נישבר תומכנו, משען לחמנו ומשען מימינו שקעה שמשנו ולא תצא עוד!

(המשך יבוא)

אוצר השמורת

אשר בכתבי הקודש

בספר הזה

יבואו מכוארים ומכוררים שמות אנשים ונשים עם קורות ימי חייהם כפי המסופר אדתם בתנ"ך בתלמודים ומדרשים, שמות העמים והארצות עם הקורות שעברו עליהם, שמות הערים, הימים והנהרות וכו' חיות הארץ צמחים ופירות וכו' ואצל ערך ארץ תבוא מפת ארץ ישראל עם המדינות הסמוכות לה מסכיב כמו: בבל, אשור, מצרים וכו'.

מאת

א. ה. ראזענבערג.

בדפוס המחבר 52—50 קאנאל סטריט.

נוי אר ק.

תרנד.

א — היא האות הראשונה בסדר אותיות לשון הקודש, ונקראה בשם אלף (שטייער) בעבור תמונתה ככתב עברית העתיקה כדמות ראש שור כזה: ✕ והראב"ע ישער כי נקראה אלף על שם אלף (1000) שהוא מספר רב, יען כי האות הזאת כוללת בתוכה מספר רב וכל האותיות ועצמיהן מרכבים בה. ועל צורתה יאמר שהיא כמו בן אדם שיש לו ראש, גוף, יד ורגל, והא' היא כגוף לכל האותיות והן כאברים לה. מוצא הא' מן הגרון, והיא הקלה בהברתה מכל האותיות ומרגשת בנשימה לבד. והמדקדקים הראשונים קראו לה ולאותיות ו"ו, י"ד: אמות הקריאה, מפני כי הקדמונים השתמשו באותיות ההן במקום התנועות שהמציאו אחרי כן בעלי המסורה במאה הששית והשביעית לספה"ג להקל הקריאה. — הא' להיותה ממוצא הגרון תתחלף בשאר אותיות הגרון (הח"ע) ובשאר אמות הקריאה (ו"ו, י"ד). לקלות הברתה תבוא לפעמים נחה או תחסר לגמרי. ותבוא נוספת בראש המלה או בסופה. בימי חכמי המשנה השתמשו בה לסמן המספר אחד (שקלים פ"ג מ"ב).

א"ב (אלף בית) — מי היה הממציא הראשון של האותיות והכתב לא נדע אל נכון. הכנענים יכנו את ממציא הכתב "טאט המצרי". המצרים יאמרו כי גר אחד מארץ אשור הביא להם מעשה הכתב. חיונים קבלו כי קדמוס מלך צור למד אותם לכתוב. אייזעביוס מחליט כי משה בן עמרם המציא את הכתב. הוקרים אחדים ישער כי הבבלים היו הממציאים הראשונים. במשגד (אבות פ"ה) אמרו כי הכתב הוא מן הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות. אבל לשוא נעמול להוציא דבר אמת מפי החוקרים על מציאת הכתב בכלל, כי ענן וערפל פרושים על עינינו כאלה, ולזאת נשים פנינו ביחוד אל

כתב העברים והיהודים. — לפי דעת ר' יוסי (סנהדרין, כ"א) ור' נתן (ירושלמי מגילה פ"א ה') כתבו היהודים בתחלה ספריהם בכתב עברי, הוא הכתב שהשתמשו בו עד עזרא לכל דבר קודש, ואשר יכתבו בו כיום השומרונים את ספרי תורתם. הכתב הזה הביאו העברים עמם מארם נהרים (אשור ובבל) למצרים. שמה שנו מעט תמונות האותיות ואיזה מהן קבלו תמונות אותות המספר של המצרים. אולם עזרא החליף את כתב העברי בכתב האשורי, הנקרא גם כן "כתב מרובע" או "כתיבה תמה", הוא הכתב אשר יכתבו בו כיום היהודים את ספרי תורתם ואשר השומרונים יכתבו בשם "כתב עזרא", והניה להשומרונים הכתב העברי להשתמש בו, הוא הכתב הנקרא כפי חז"ל "כתב רועין" או כתב ליבונאה (סנהדרין, כא:) כי עזרא השתדל בכל עז להתרחק מן השומרונים. וכדעה הזאת מחזיקים גם הרמב"ן בסוף פירושו על התורה והר"י יוסף אלבו בספרו העיקרים (מאמר ג ט"ו). אבל דעת ר' יהודא הנשיא (סנהדרין שם) כי התורה נכתבה בימי משה בכתב אשורי, ונקרא כן לא מפני שהוכא מאשור כי אם מפני שהוא "מאושר בכתב". אב"י אומר כי תמונת השין בתפלין של ראש היא הלכה למשה מסיני מנחות ל"ה), ועם הדעה הזאת הסכימו רבים מהאמוראים והגאונים, כמו ר' יהודה הלוי בעל הכוזרי (מאמר ד" כו), הרמב"ם (תשובות פאר הדור ז') ורבים זולתם. גם חכמי האימות נפלטו בדעותיהם בנוגע לתורת השאלה הזאת. התיאלוגים הפרוטסטנטים (יוהאן בוקסמארף [הבן], וואכסמוטה, ליגטפאטא רעלאנד, ראו) יחליטו כי כתב האשורי קדום מאוד ובו נתנה תורה, התיאלוגים הקתולים ישערו, כי כתב האשורי הוא תיקון עזרא (פטר דינאל הייטוס, מארינוס, אליאס די פין). והנה הרכה דיו נשפך בתורת השאלה הזאת, אבל

קשה להוציא מן כל החשערות האמורות בענין הזה דבר אמת לאמתו. ובכלל נאמר כי החוקרים יסכימו שהתורה נכתבה בכתב עברי, והכתב האשורי הביא עזרא מבבל, והמאמונים יחזיקו בדעת ה' יהודה הנשיא כי התורה נכתבה בתחלה בכתב אשורי. אבל גם כתב האשורי סבל שנויים בהמשך הזמן, וגם לא בכל המקומות כתבו אותו באופן אחד. בארץ ישראל בימי חכמי תלמוד הירושלמי היו כתבים הרגל השמאלית של אות ה"א דבוקה למעלה כמו באות ה"ה כנראה מירושלמי מגילה (פ"א ה"ט) שאמרו: תורת הראשונים לא היה ה"ה שלהם כתום, שמוזה נראה ברור כי בימיהם היה כתום, אולם כפרס בימי חכמי תלמוד בבלי עשו לכרעיה דה"א תלויה (מנחות כ"ט:); גם הר"אש בתשובותיו (כלל ג' יא) אומר כי "צורות האותיות אינן שוות בכל המדינות. הרבה משונה כתב ארצנו (אשכנז) מכתב הארץ הזאת (ספרד), ואין פכול בזה רק שלא יעשה ה'הין התין כמו שמפורש בגמרא (שבת ק"ג), ובגלל השנויים האלה רבו כללי יושר הכתיבה ונתרבו הדיונים בו. מזמן התלמוד עד היום. — הכתב האשורי נקרא גם כן "כתיבה גסה" להבדילו מן כתב רש"י הנקרא "כתיבה דקה" הוא הכתב שכתבו בו בימי הבינים שטרי הדיוטות (הגהות מיימוני הלכות ס"ת פ"ז). — מלאכת הכתב התפשטה בין העברים בראשית צמיחת האומה. כבר בימי משה ויהושע לא היתה המלאכה הזאת חדשה ביניהם (עיון שמות י"ז, 14; כ"ד 4, 7. לד. 72; במדבר ל"ג 2; דברים ל"א 24.9; יהושע ח" 32; י"ח 6.8.9). גם בימי שפלות האומה, בימי שפוט השופטים היתה מלאכת הכתב ידועה מאוד גם לנערים. (שופטים ח" 14) ובנוגע לאותיות מנצפך אשר כסוף המלה תמונה אחרת להן, ידועה דעת התלמוד כי מנצפך צופים אמרום (שבת ק"ד), אבל מה המריצם לנביאים לשנות תמונות האותיות האלו כסוף המלה? יש אומרים כי הנביאים תקנו האותיות הכפולות לתועלת הכנת המאמרים ופסוקי התורה, כי ידוע שבראשונה נכתבו המלות סמוכות ורחוקות זו לזו בלא שום הפסק ביניהן ומזה נשתתה לפעמים הכונה, ולזאת תקנו הנביאים שתמונת האותיות מנצפך כסוף המלה תהיה משונה מתמונתה באמצע המלה.

השמות אשר קראו העברים לאותיותיהם לקוחים על פי הרוב מעבודת האדמה וממלאכת ציד דגים, העבודות שעסקו בהן העברים והצורים כמו אלף—שור, למד (מלמד הבקר), מם—מים, נון—דג, צדי—רשת. אבל להתלמוד דרך אחרת בזה (עיון להלן). סדרן של האותיות בא"ב העברי ידוע: א, ב, ג, ד, וכו'. הכדר הזה הוא ישן נושן, כי כבר נמצאו בכתבי הקודש מזמורים וקאפוטליך, אשר פסוקיהם הולכים על סדר הא"ב. (ראה תהלים ט. כ"ה, ל"ד, ל"ז, ק"א, ק"ב, ק"ט, משלי ל"א איכה א—ד) הכדר הזה נקרא אלף-בית בשמות שתי אותיות הראשונות מסדר הזה, השם אלף-בית נפגוש בחבורו של פהיליליוס, אחד מחכמי יון שחי בתהלת הבית השני (כארבע מאות שנים לפני ספ"ה) ויען כי היונים קבלו הכתב עם שמות האותיות מהעברים והצורים, לזאת נשפוט מזה בצדק כי כבר בימים הקדמונים נקראו גם בין העברים סדרן של האותיות ותמונותיהן בשם "אלף-בית". אולם בתלמוד נמצאו גם כדורים אחרים: ז, את, בש, גר, דק, הין, ופ זע, חס, טו, ים, כל. 2, אהס, בטע, גיפ, דכצ, חלק, ומר, זז, שת; 3, אל, כס, גז, דס, הע, ופ, זין, חק, טר, יש, כת, (שבת ק"ד). ולפי הנראה היו להם הכדורים האלה בידה עם שמות האותיות ענין ללמו מתוכם מדות טובות ותורות המוסר לנערים המתחילים, כי כן אמרו (שם) אתו דרדקי וכו' ואמרו וכו': א, ב, אלף בינה, ג, ד—גמול דלים וכו'. וישנו מדרש שלם על דבר האותיות ושמותיהן וסדרן, הנקרא "מדרש אלפא ביתא דר' עקיבא", שמפרש הכל בדרך דרש ורמז להעיר למוסר און המתחילים, אבל לבעלי הסוד דרך אחרת בזה, כי לפיהם תמונת האותיות ושמותיהן וסדרן יורו על ענינים נסתרים ונשגבים שהמה למעלה מן הטבע. — עוד סדור אחד נמצא להאותיות לפי סדור המספרים: יחידות עשרות, מאות: 1, אט בח, גז, דוי; 2, זין, כפ, לע, מס; 3, קין, רף, שן תם; ככום מספר כל שתי אותיות משורה 1 יעלה לעשר, משורה 2—למאה ומשורה 3—לאלף, כי האותיות הכפולות עולות: 7—500 8—600, 9—700, 10—800, 11—900. והאותיות: ה, נ, 7, לא יבואו בקהל הסדר הזה, ובכל זאת גם להן תכונת אותיות הסדור, כי גם הנה

מתחלפות זו בזו. הסרוד הזה נקרא „א"ט ב"ח דר' חייא" סכה נבב): ונגוע להשתלשלות הכתב יובאו בזה ארבעה א"ב הקרובים זה לזה במקום ובזמן: 1, כתב כנען (פיניקי), 2, כתב עברי (השומרוני, רועין, ליבונאה), 3, כתב סורי שבו נכתבה הכרית החדשה, 4, כתב אשורי (כתב עזרא, כתב מרובע, כתיבה תמה).

נדרר בתו אשר תדר לה" ואסרית אשר תאסר על נפשה בבית אביה כנעוריה (במדבר ל 4—6), ולמכור אותה (בעודה קטנה) לאמה [שמות כא 7] אבל המכירה הזאת איננה מכירת גוף הכתב לעבודת עבד כשפחה, כי אם להיות פלגש לאדוניה או לבנו ולהיות נחשבת כאחת מבנות המשפחה והרי המכירה הזאת כעין קדושין. ולזאת לא היה רשאי למכרה למי שאינו יכול ליעדה לו לאשה או לבנו (רמב"ם הלכות עבדים פ"ד). כן תתן התורה לאב הכה והעניו להדיר את בנו בנזיר (נזיר פ"ד מ"ו). רושמי החק הזה נמצא בחתובים המספרים על דבר נזירות שמשון (שופטים י"ג). פרטי הספור יורונו כי מנזח האמין לזכרו אשתו בדבר הבשורה כי יולד להם בן, ואך דבר הנזירות הפץ לשמוע בעצמו מפי המלאך, מיראתו פן לא הכינה אשתו את מצות המלאך או פן חסרה או הותירה מעט מדבריו בדבר הנזירות, דבר יקר ונכבד בימים ההם. ויעתר מנזח לה" כי יתראה אליו המלאך לתורתו מה לעשות לנער היולד. ובקש לשמוע בעצמו פרטי הדבר הזה, למען לא יבשל בלשונו ולא יאמר פיו דבר שלא נצטוה עליו בהדירו את בנו לנזיר, כי אחריות הדבר עליו, יען אך לו הזכות לעשותו.

אבנתא אחד משבעת הסרסוס אשר שרתו את פני המלך אחשוורוש בעל ושתי ואסתר (אסתר א' יוד)

אבדה, לפי תורת משה המוצא אבדה מחוייב לאספה אל ביתו ותהיה עמו עד אשר ידרשו אותה בעליה מירו (דברים כ"ב 1—3). אבל באיזה אופן יכלו הבעלים לדעת מי מצא את האבדה ולדרוש אותה מירו? זאת לא ידענו מהתורה הכתובה, אך התורה המסורה ביארה לנו, כי המוצא מציאה מחוייב להכריז על אדותה בשער בת רבים, למען ישמע בעל האבדה ויוכל להור על אבדתו ולרששה על פי סמניה. ושלוש פעמים בשנה בשלשה רגלים, בהקבץ כל ישראל יחדיו להראות את פני ה' היו מכריזים על האבדות, והגבילו לזה מקום מיוחד בירושלים, למען לא יכבד על בעל האבדה למצוא את מוצאה, ונקרא המקום הזה „אבן הטועין" (לשון טעות, כנוי לאובדי אבדות), לשם נפנו המוצא אבדה ובעליה, זה עומד ומכריז וזה נותן סמניה ונוטלה (ב"מ

מתחלפות זו בזו. הסרוד הזה נקרא „א"ט ב"ח דר' חייא" סכה נבב): ונגוע להשתלשלות הכתב יובאו בזה ארבעה א"ב הקרובים זה לזה במקום ובזמן: 1, כתב כנען (פיניקי), 2, כתב עברי (השומרוני, רועין, ליבונאה), 3, כתב סורי שבו נכתבה הכרית החדשה, 4, כתב אשורי (כתב עזרא, כתב מרובע, כתיבה תמה).

1 אבגדהזחטיכ
 2 אבגדהזחטיכ
 3 אבגדהזחטיכ
 4 אבגדהזחטיכ

הכתב יד בכתב אשורית היותר עתיק הידוע לנו הוא קובץ ספרי הנביאים שנכתבו בשנת 916 לספ"ה עם ניקוד הבבלי בבית עקד הספרים אשר בפעטערסבורג.

אב. הוראת השם העצמית היא: איש המוליד ביחס אל הנולד לו. (בראשית מו 19) וברבנו יכלול האב והאם (דברים כ"ד 16) ויקרא בשם הזה גם אבי המשפחה, השבט והגוי כלו (דברים יח 8; במדבר לו, 1; בראשית יז 4) ועל צד השאלה יקרא בשם אב גם ממציא דבר חדש (בראשית ד 21), מסבב להתהוות איזה דבר (איוב לה 28) ויעין (בראשית מ"ח 8), מורה (מ"ב ה" 12), ארון (ש"א כ"ד 12), הונן ומרחם (איוב כ"ט 16); ובכנוי יאמר השם אב גם על השם יתברך המזולל את כל והמהונן והמרחם את כל (דברים ל: 6).

על פי התורה הכתובה על האב לחנך את בניו ובנותיו בדרכי התורה והמוסר, לשנן לבניו את הדרך ולכו בה ואת המעשה אשר יעשון (דברים 1, 7), להשמיע לאזנם מוסרו הטוב (משלי י"ג 1) להרחיק את בנותיו ממצריות ולהרגילן להיות צנועות ותמימות בעמשיהן (ויקרא י"ט 28). ולעמת זה תתן לו התורה הכח והזכות להפיר את

ל"ב). ויען כי יצר לב האדם רע מנעוריו ומספר הרשעים לפי זה רב יותר ממספר הצדיקים, ויען כי בו ידונו כל הפושעים כבני ברית כמו שאינו בן ברית (ר"ה י"ז), לכן אמרו כי מקום הגיהנם הוא גדול הרבה מכל העולם; כן אמרו: העולם אחד מששים בגן, גן אחד מששים בעדן, עדן אחד מששים בגיהנם (פסחים צ"ד).

אבה, חלפו עם אניות אבה (איוב ט' כ"ו) לדעת רש"י והראב"ע הוא שם נהר או מקום ידוע. געזעניוס ופירכט משערים כי אבה הוא הקנה הרך שעושים ממנו אניות קטנות הנקראות כלו גמא (ישעיה י"ח ב') ולדעת הרד"ק אניות אבה הן אניות האויבים ושודדי הים, ויש משערים כי אבה הוא אי בים התיכון קרוב לצור, והוא הנקרא בשפת יון Eubœa, כי הצורים בימי קדם על נכון הקדימו לבוא אל האי אבה הקרוב להם בטרם נסעו תרשישה הרחוקה מהם. ולזאת בימי שלמה נקראו האניות "אניות תרשיש", אך קודם לזה התפרסמו "אניות אבה" על ידי המסחר הרב שהיה לאי ההוא.

אביב, התבואה וביחוד השעורה כשהיא כשבלים נקראת אביב, ובעבור זה נקרא החודש ניסן בשם חודש האביב. (שמות י"ג, 4; כ"ג, 15; ל"ד, 18; דברים ט"ז, 1), מפני כי בחודש הזה מתבשלת השעורה בארץ ישראל וכסביבותיה. והסופרים האחרונים כינו את כל תקופת ראשית הצמיחה במדינות איראפא בשם אביב (פריהלינג). החודש אביב הוא אחד מארבעה החדשים אשר נקראו בכתבי הקודש בשמות, והמה: אביב (ניסן), זיו (אייר), אתנים (תשרי), כול (חשוון); אבל על פי הרוב החדשים היו ידועים לא בשמותם כי אם בסדרם, וקראו לחודש ניסן החודש הראשון, לחודש אייר — החודש השני וכן הלאה. וביחוד מצינו זאת בספרי הנביאים ירמיהו ויחזקאל. אך כאשר גברה ממשלת הפרסים על מערב אזיא התפשטו לאט, לאט שמות החדשים של הבבלים גם בין היהודים וקראו להם בשמות: ניסן, אייר, סיון, וכיו', תחת אשר עד הנה היו ידועים ונקראים בסדר מספרים. החודש הזה הוא ראשון לחדשי השנה לבני ישראל בנוגע לעניני הדת (שמות י"ב, 2. ר"ה פ"א, ט"א) ושביעי לשנת אזרח, המתחלת

כ"ח). התקנה הזאת נתקנה בלי ספק זמן רב אחר משה, כי בימי שפוט השופטים, לפני מלך מלך בישראל, חלק העם לשבטים, כל אחד בנה לו במה לעצמו, ולא היה אז מרכז אחד לכל ישראל, תל שהכל פונים אליו, ולזאת לא היה אז מקום להכרזות כאלה, ולכן כאשר אבדו האתונות לקיש שלח את שאול בנו לבקשן בארץ שלישה, בארץ שעלים ובארץ ימינו וגם פנה אל הרואה (ש"א ט) ולא עלה על לבו להמתין עד אשר יכריז המוצא אותן, מפני כי אז לא היו נהוגות עוד ההכרזות. — עוד היה מנהג לפנים בירושלים שמי שאבדה לו אבדה היה בא לבית המקדש ונכנס דרך שמאל ומקיף לימין (שלא כדרך כל הנכנסים שמקיפים מימין לשמאל) והיו שואלים אותו: מה לך מקיף לשמאל? והיה אומר להם שאבדה לו אבדה, וע"ז היו משיבים לו: השוכן בכית הזה יחן בלב כי שמצאה ויחזירה לך מיד (מס' שמחות פ"ו). ומשחרב ביתה"ק התקינו להכריז בכתי מדרשות (ב"מ כ"ח).

אברון, מקום ההשתתה והכליון, נרדף עם השם שאול, והוא כננו מליצי אל הקבר. השם הזה נמצא אך בכתובים, ובפי חכמי התלמוד נקרא המקום הזה "גיהנם", בו תבוא נפש הרשע לקבל ענשה על הטאתיה ולהטהר מחלאת טומאתה אשר דבקה בה בארץ החיים. משפט הנפש בשאול לפי דעת בעלי התלמוד לא ימשך יותר מ"ב חודש (עדות פ"ב מ"ו), הוין מהמונים והמסיתים, שנדונים בגיהנם לדורו דורות (ר"ה י"ז), אבל לעתיד לבוא כשתכלה הרשעה מן העולם יתבטל גם האברון [נדרים ח']. האברון הוא אחד מן הדברים שנכראו קודם שנכרא העולם (פסחים נד) כמו הגן עדן, כי בלי שבר ועונש אין העולם יכול להתקיים, ולזאת אמרו והנה טוב מאוד זה הגיהנם והגן עדן (ב"ר פ"ט). שבעה שמות לאברון ומזה יצא להם שבעה מדורי גיהנם: שאול, אברון, באר-שחת, בור-שאון, טיש-היון, צלמות וארץ תחתית, ושלישה פתחים לו: אחד במדבר, אחד בים ואחד בירושלים (עירובין י"ט). אולי כוננתם בזה כי בעקב החטא בא העונש לא רק במקום מכוון כמדבר וים, כי אם גם בארץ נושבת. השמות האלו יורו כי לפי מושגם האברון הוא למטה בארץ. אולם יש מי שאומר כי הוא למעלה מהרקיע (תמיד

מן הירדן בימי יהושע בן נון לבוא לרשת את ארץ כנען; כ"ב בו צרו על יריחו ומבנו את העיר בפעם הראשונה (יהושע ד' 19 ס"ע שם); בפרק הפסח עלה מנחב מלך אשור ויצר על ירושלים אבל שכ לנינוה אבל וחפוי ראש כי מאה ושמונים וחמשה אלף איש מאנשי חילו נפלו כלילה אחד פגרים מתים מהוץ לחומות ירושלים (מ"ב י"ט, 35, ס"ע שם). באחד לחודש הזה באה הנבואה ליהזקאל על דבר מפלת מצרים על ידי נבוכדנצר מלך בבל (יהזקאל כ"ט. 19). ב"ג בו כתב המן את הספרים להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים בכל מלכות פרס ומדי; ב"ט' בו נכנסה אסתר המלכה לפני המלך אחשוורוש לבקש מלפניו על עמה ועל מולדתה, ב"ט' בו תלו את המן צורך היהודים (אסתר ג' 12, ה, 1; ז, ס"ע פ" כ"ט).

אביון. כתבי הקודש מלאים מחובות האדם לאביונים. האביון נקרא כפי נותן התורה אח (דברים ט"ו, 9). העונש הגדול שהגיע להערים סדום ועמורה היה על אשר הקשיחו לבם ולא החזיקו יד עני ואביון (יהזקאל י"ג 49). ואם לא נמצא רושם מבתי מחסה וחסד לעניים ואביונים נוסדים על חשבון העדה בימים ההם, כאשר נראה בימינו אלה בכל מדינה ומדינה ועיר ועיר, הוא מפני כי בימים הקדמונים האלה החוב לעמוד לימין אביון היה נטוע בלב כל איש פרטי, ולזאת לא היה אז הצורך להערה לצאת לישיע האביונים, ואך כאשר רגשי רחמים וחסד החלו להתקרר בלב האוישים הפרטים, אך אז נוטל החוב על העדה לדאוג לטובת האומללים. וזה האות כי מדת החסד והרחמים עמדה בימים הראשונים במדרגה יותר גבוהה מאשר בימינו אלה.

אבל המחוקק לא הסתפק בהרגש הרחמים והחנינה שהיה אז בלב כל איש פרטי, כי אם חקק חקים צדיקים ומשפטים ישרים לטובת האביונים. ואם נתבונן בהחקים והמשפטים האלה נמצא כי כלם מכוונים אל תכלית אחת והיא: להחזיק ביד עני ואביון, אשר מטה ידו על ידי שילוהו כסף או תבואה די צרכו, לבל יפול למחמורות הדלות והשפלות ויחיה עם אחיו בני בריתו, על ידי יגיע כפו, חיו

מחודש תשרי, ככתוב וחג האסיף (שהוא בחודש תשרי) תקופת השנה (שמות ל"ד 22). בעשור לחודש הראשון הכינו להם בני ישראל שה לבית אבות, שה לבית להקריב אותו קרבן פסח לה" בארבעה עשר בו בין הערבים. ומן העת ההיא עד יום האחו ועשרים בחודש הזה בערב, שבעת ימים, יאכלו בני ישראל אך מצות וכל שאור וכל חמץ לא ימצא בבתיהם (שם י"ב, 3, 6, 18, 19). הצווי לאכול מצות בשבעת הימים הנזכרים בא להם כבר טרם יצאו ממצרים (עיון שם) כפי הנראה נהגו בזה גם ימים רבים לפני זה. כבר אברהם ובן אחיו לוט הכינו להאורחים אשר באו לחסות בצל קורתם עגות מצות (בראשית י"ח, 6, י"ט, 3), אשר לפי המקובל באומה פרס הפסח היה (ב"ר פ" מ"ח). והנוסעים יספרו כי גם עמים רבים אחרים בארצות הקדם יאכלו מצות בחודש האביב. בחמשה עשר לחודש הזה יצאו בני ישראל ממצרים ביד רמה מעבדות לחרות, ובאחד ועשרים בו עברו כיבשה בתוך הים (ים כנף) והמצרים אשר רדפו אחריהם צללו כיעופרת במים אדירים. ולזכרון הדבר הגדול הזה יחוגו בני ישראל בכל מקומות מושבותיהם עד היום את חג המצות, שבעת ימים. כששה עשר בו היה יום הנפת העומר, ואחרי כן הותר להם לבני ישראל לאכול מתבואה חדשה. באחד לחודש הזה נהגו בני ישראל בימים הקדמונים להתענות על מות שני בני אהרן; נדב ואביהוא; כעשירי בו — על מות מרים הנביאה אחות משה ואהרן; ובעשרים וששה בו — על מות יהושע בן נון משרת משה (מגלת תענית מאמר האהרון).

מן המאורעות שאירעו בחודש הזה בזמנים שונים, כפי המסופר בכתבי הקודש ומקובל באומה, נזכיר בזה אלה: באחד בו חרבו מי המבול מעל הארץ (בראשית ח' 13). בפרק השסע נגלה ח" במחזה אל אברהם אבינו לברות עמו ברית בין הבתרים והודיע לו את אשר יקרה לבניו באחרית הימים, ואל משה בסנה להודיעו כי כבר בא הקץ לענים ומרודם של בני ישראל בארץ מצרים (שם ט"ו, שמות ג, ס"ע פ"ה) בפרק הפסח נולד אבינו יצחק (ס"ע שם). בעשור לחודש הזה עלו בני ישראל

בצבע שושנה אדומה, אבל לאט לאט ישתנה מראיתם ויהפכו למראה לבן. ובגלל תכונתם זאת יתארו הקדמונים את ראש האיש הזקן בתבנית פרחים לבנים על ענפי עצי השקדים היבשים מקור וקרה. ולזאת יתרגם לומהער את הפסוק ותפר האביונה: "ווענן דער מאנדעל-בויס בליהט" כלומר לעת זקנה ושכה.

אבי, אשת אחו, אם הזקיהו המלך. (מ"ב י"ז ב') וכדה"ב (כ"ט') נקראת אביה בת זכריהו, ולזאת יש מי שאמר כי היא בת זכריהו הכהן שנהרג במקדש ה' במצות המלך יואש. אבל האומר כן אינו אלא טועה, כי לפי זה היתה האשה הזאת בת תשעים שנה כאשר נשאת לאחו והוא נער אז בן עשר שנים (צא וחשוב) תלד לו בן.

פה מקום אתי להעיר דברים אחרים ע"ד קריאת השמות בין היהודים. (I) בימים הקדמונים קראו שמות להנולדים מעין המאורע: יצחק—כל השוטע יצחק לי, עשו, שיער, מפני כי בעת גזחי מבטן אמו היה מנוסה בשערות כלו כאדרת שער, יעקב—וידו אוהזת בעקב עשו (בראשית כ"א, כ"ה). שמות רבים מורים על הגות לבם ותקותם של ההורים אשר יקרה אותם בימים יבואו או על דבר עתידות פרי בטנם. וזוהי הכוג שמות שכתי בני יעקב; השם דבורה אולי מורה כי היתה תקות ההורים כי בתם הנולדה להם תהיה חרוצת במעשיה כדבורה. אחרו כן החלו לצרף שם אל לשמות הבנים: שמואל למואל, ומימי דוד מצאנו בכתבי הקודש כשתי מאות שמות עם הוספת השם יה בתחלתם או במופס: יהוא, יודיה, וכל מלכי יהודה מימי יהושפט (חץ משלשה) נקראו בשמות כאלו. השמות: יה, אל, נסמכים אל הפעל נתן; יהונתן, מתניה, נתנאל, נמצא אך בשמות הזכרים, וזוהי נוכל לשער כי רק הבנים הזכרים חשבו למתת אלהים ולא הנקבות. כמאמרם ז"ל: אשרי מי שכניו זכרים וכו' (פסחים סה.). בימי משה נפגוש שמות אשר נראה מוצאם משפת מצרים, כמו משה, אהרן, פנחס. בימי שפוט השופטים נמצאים שמות בסמיכות אל השם בעל שנהפך אחרו כן לבושת: איש בשת, מפיכשת. בין הלויים נבגוש השם אלקנה (אל קנה), כמו קניתי איש

אזרח, ולא חיי עני מחזיר על הפתחים, מוצט יד ומקבל נדבות המיד (ויקרא כ"ה); אולם מהעניים אשר נפלו לדיוטה התרתונה, המבכשים פרוטות ופתותי להם, האוכלים להם עצלות ואינם עושים מאומה, מעניים כאלה לא דבר המחוקק מאומה, ואך לגר, ליתום ולא למנה, המה העניים שאינם מכשרים לעבודה, צוה לתת לקט שכחה ופאה ועוללות הכרם להחיות נפשם. ולא צוה לתת להם להם אפוי בכדי להרגילם לעבודה: יקצרו המה בעצמם פאת השרה, יטחנו ויאפו, ולחם עצלות לא יאכלו— החקים האלה מראים עוד באצבע עד כמה היה גדול כבוד הכריות בעיני מחוקקנו, כי העני המקבל מתנה מירי אחיו העשיר בלימה תככהו ופניו משתנות ככרום, אבל אם יקצור פאת השרה לא יבוש ולא יכלם כל כך, כי יקבל טובתו מירי ויצרו ומירי הטבע אומנתו, הנותנת להם לכל בשר, לעשיר ולרש, באין הבדל. אכן ברבות הימים נשתנו העתים לרעה, ולכן בכפר ישוע בן סירא, שחי במאה השניה לפני ספ"ג, ידובר מעניים המחזירים על הפתחים כמהזיון נפרץ.

בשם אביון יכנו בכתבי הקודש גם הצדיקים שהיו על פי רוב גם אביונים, ולזאת היו מעולם נבזים ושפלים בעיני רבים מהעם. כן נראה מהרבה פסוקים בתנ"ך (לדוגמא ראה עמוס ב, 6, ישעיהו כ"ט, 19). החקים הרבים לטובת האביונים ויכיהו גם כן למדי כי מוצב האביונים היה בתכלית השפלות מעולם, ולזאת מצא המחוקק לנחץ לסוכך עליהם כאברת החקים הרבים הטובים והישרים שהקק למענם.

אביונה, לדעת ה"ל ענינו תאות המשגל ולכן פירשו הפסוק; ותפר האביונה (קהלת י"ב 5), שתתבטל ותופר התאווה המטלת שלום בין איש לאשתו (קהלת רבה). ולתרגום חשבעים היא שם פרי המעורר תאות המאכל והמשגל (קאפער-בערעע). גם במשנה מצינו פרי בשם אביונה (מעשרות פ"ד מ"ו). אבל לדעת חכמי העמים הוא כנוי לעץ השקדים. העץ הזה יקדים להוציא פרח ולהציץ ציץ בימי החורף בחדש טבת, בעת אשר הענפים המה עוד ערומים באין עלים עליהם. בתחלה יתראו הפרחים

